

Verslag marktconsultatie

van het project Drentse Zonneroute A37

een samenwerking van de Provincie Drenthe, de gemeenten
Hoogeveen, Emmen en Coevorden, de netbeheerders Enexis B.V. en
N.V. RENDO, het Rijksvastgoedbedrijf (RVB), Rijkswaterstaat (RWS) en
de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO)

13 maart 2025

Colofon

Uitgegeven door	Provincie Drenthe, Gemeente Hoogeveen, Gemeente Emmen, Gemeente Coevorden, Rijksvastgoedbedrijf, Rijkswaterstaat en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Enexis B.V. en N.V. RENDO.
Informatie	Bas de Jong Rijksvastgoedbedrijf
E-mail	rvb.oer-A37@rijksoverheid.nl
Datum	13 maart 2025
Status	definitief
Versienummer	5

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Verslag bijeenkomst 13 maart 2025	5
2.1	Algemeen	5
2.2	Plenaire presentatie	6
2.3	Deelsessies	9
3	Schriftelijke vragenronde	14
4	Deelnemende partijen	20
4.1	Partijen bijeenkomst 13 maart 2025	20
4.2	Partijen schriftelijke vragenronde	20
5	Bijlagen	21

1 Inleiding

Deze marktconsultatie is bedoeld ter voorbereiding op de tenderprocedure van het project 'Drentse Zonneroute A37', voor het vinden van een geschikte toekomstige exploitant van een zonnepark langs rijksweg A37. De marktconsultatie is georganiseerd door de gezamenlijke initiatiefnemers van het project, namelijk: de Provincie Drenthe, de gemeenten Hoogeveen, Emmen en Coevorden, de netbeheerders Enexis B.V. en N.V. RENDO, het Rijksvastgoedbedrijf (RVB), Rijkswaterstaat (RWS) en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

Het project Drentse Zonneroute A37 onderzoekt de mogelijkheden van zonne-energie langs de A37; een traject van 42 km tussen Hoogeveen en de Duitse grens. De brede middenberm, zijbermen, afslagen en knooppunten in beheer bij Rijkswaterstaat vormen het projectgebied. Op het traject kan naar verwachting ruim 176 megawatt aan zonne-energie worden opgewerkt. Om de Drentse Zonneroute A37 ruimtelijk mogelijk te maken is een Provinciaal Inpassingsplan¹ (PIP) opgesteld, welke op 14 april 2022 is vastgesteld door Provinciale Staten en op 26 april 2022 is gepubliceerd.

De ambitie is om in 2025/2026 te starten met de tenderprocedure voor het project. Hiervoor onderzoekt het projectteam Drentse Zonneroute A37 onder meer welke randvoorwaarden vanuit Rijkswaterstaat aan het medegebruik worden gesteld, op welke wijze proces- en financiële participatie vorm kunnen krijgen en welke voorbereidingen nodig zijn om het project aan te sluiten op het elektriciteitsnet.

In het kader van deze lopende inventarisaties, onderzoeken en de voorbereiding van de tender is er op 13 maart 2025 een marktconsultatie georganiseerd. Het projectteam Drentse Zonneroute A37 hecht grote waarde aan de ideeën en mening van marktpartijen en wil hen daarom vroegtijdig en actief betrekken.

Het doel van deze marktconsultatie is:

- Het project aan te kondigen en bekendheid onder potentieel geïnteresseerde marktpartijen te creëren;
- De voorgenomen projectaanpak en tenderstrategie toe te lichten en daarover input te vragen van marktpartijen;
- Het verkrijgen van inzicht in risico's, kansen en mitigerende maatregelen;
- De haalbaarheid van het project te toetsen en de kans van slagen te vergroten.

Donderdag 7 februari 2025 is de marktconsultatie gepubliceerd op www.biedboek.nl. Op donderdag 13 maart 2025 heeft een bijeenkomst plaatsgevonden in het Van der Valk hotel te Emmen. De marktconsultatie bestond uit een plenair deel gevolgd door twee rondes met drie deelsessies. Het verslag van deze bijeenkomst is opgenomen in hoofdstuk 2. Daarnaast is aan partijen gevraagd deel te nemen aan een schriftelijke vragenronde. De hoofdlijnen van de antwoorden op de gestelde vragen zijn opgenomen in hoofdstuk 3.

¹ zoek.officielebekendmakingen.nl/prb-2022-4873.html

2 Verslag bijeenkomst 13 maart 2025

2.1 Algemeen

Op donderdag 13 maart 2025 vond de bijeenkomst plaats in het kader van de marktconsultatie Drentse Zonneroute A37. Dit is een tweede fysieke marktconsultatie. Eerder werd op 7 juni 2022 een bijeenkomst georganiseerd, waarvan het verslag via [Biedboek.nl](https://www.biedboek.nl) en [Tenderned.nl](https://www.tenderned.nl) is te downloaden. Daarnaast zijn de verslagen van de eerdere marktconsultaties hier ook te downloaden. De bijeenkomst werd georganiseerd in het Van der Valk Hotel te Emmen, gelegen langs de snelweg A37. In totaal waren er 27 marktpartijen vertegenwoordigd tijdens de bijeenkomst.

Tijdens de bijeenkomst is met marktpartijen en overige geïnteresseerde partijen informatie gedeeld over het project. De bijeenkomst bestond uit twee onderdelen: een plenaire presentatie en drie deelsessies verdeeld over twee rondes. Voor de volgende thema's zijn deelsessies georganiseerd:

- **Realisatieplicht via aanbesteding;**
- **Combinatie met het onderhoudsdeel voor al het dagelijks onderhoud excl. de verhardingen A37 voor 30 jaar;**
- **Koepel A37: Lokaal eigendom en participatie.**

De sheets die tijdens het plenaire deel gebruikt zijn, zijn opgenomen in bijlage 1. De resultaten van de Mentimeter zijn in bijlage 2 en bijlage 8 opgenomen. De sheets die tijdens de deelsessies zijn gebruikt zijn opgenomen in bijlage 3, 5 en 7.

Aanvullende bepalingen ten aanzien van de marktconsultatie:

- De voertaal tijdens de consultatie was Nederlands. Dit verslag is alleen in het Nederlands beschikbaar.
- Het verslag wordt openbaar gepubliceerd. Met hun deelname hebben partijen toestemming verleend aan het projectteam om hun inbreng en door hen verstrekte informatie geanonimiseerd te gebruiken in dit verslag.
- Het verslag bevat de conclusies zoals deze door het projectteam zijn verwoord. Het verslag behelst de weergave van het projectteam, deze weergave wordt niet noodzakelijkerwijs gedeeld door alle deelnemende partijen.
- De marktconsultatie maakt geen onderdeel uit van de tenderprocedure. Bij de tenderprocedure bestaat er geen onderscheid tussen partijen die al dan niet hebben deelgenomen aan de marktconsultatie.
- Het uitgangspunt is dat alle informatie die tijdens de marktconsultatie door het projectteam Drentse Zonneroute A37 is gedeeld, onderdeel uitmaakt van de tenderstukken. Echter, informatie in deze marktconsultatie kan afwijken van informatie die later in het kader van een tenderprocedure wordt verstrekt. Bijvoorbeeld vanwege nieuwe inzichten. Indien deze informatie strijdig is met de informatie die later in het kader van een tenderprocedure wordt verstrekt, is de laatstgenoemde leidend. Aan de

informatie die in het kader van de marktconsultatie is verstrekt kunnen geen rechten worden ontleend.

2.2 Plenaire presentatie

Op donderdagmiddag 13 maart 2025 startte de marktconsultatie voor het project Drentse Zonneroute met een plenaire presentatie in het Van der Valk Hotel te Emmen. Voor meer detail wordt verwezen naar de presentatie, die is bijgevoegd als bijlage 1.

Bas de Jong, projectmanager bij het Rijksvastgoedbedrijf, heette, als gespreksleider, alle aanwezigen van harte welkom en gaf een korte inleiding op het programma, het doel van de marktconsultatie, het verloop van de marktconsultatie en een aantal huishoudelijke mededelingen.

Okke van Brandwijk, projectmanager bij Rijkswaterstaat, gaf een korte inleiding op het project.

Hierin kwamen onder andere de volgende punten aan bod:

- Het project is een samenwerkingsverband tussen RVO – RWS - RVB
- Doel marktconsultatie o.a.: nieuwe input voor de tender
- 1^e mijlpaal is bereikt; aanbesteding van de geleiderail voor het project; na de zomer is de start
- Energiekoepel ontstaan vanuit 3 gemeenten: Emmen, Coevorden en Hoogeveen
- Introductie van 2 bestuursleden van de koepel: Bert Raterink en Willy Heijnen

Vervolgens werd het woord gegeven aan Anna Brouwer, omgevingsmanager bij Rijkswaterstaat. Zij ging inhoudelijk in op het project en gaf in het kort de totstandkoming weer van het project en waar het project op dit moment staat.

2016: 1^e ideeën tot stand

2017: Start Verkenning

2019: verkenning afgerond; opgenomen in programma OER

2022: vaststelling PIP en Beeldkwaliteitsplan; er lopen nog 3 beroepsprocedures m.b.t. PIP

2023: Beleidskader Financiële Participatie

Andere punten die aan bod kwamen:

- De huidige stand van zaken van het project, specifiek voor de onderdelen landschappelijke inpassing, de aanleg van 70 km geleiderail en lopend onderzoek naar mogelijkheden PPA;
- Stand van zaken projecten netbeheerders (Rendo en Enexis in voorbereiding bouw van onderstations t.b.v. uitbreiding stroomnet)
- De vervolplanning op hoofdlijnen richting aanbesteding, voorbereiding en realisatie

Bas de Jong gaf vervolgens gelegenheid tot het stellen van vragen n.a.v. de presentatie en vragen m.b.t. het project.

Door de aanwezigen zijn de volgende vragen en aandachtspunten ingebracht:

1. Vind er reservering plaats voor netcapaciteit?

Nee; Reservering is op basis van de E-code First Come-First Serve niet mogelijk. Bovendien dienen Netbeheerders non-discriminator te handelen. De zonneroute is onderdeel van de provinciale RES-opgave van Drenthe. De Netbeheerders hebben bij de plannen voor zowel het onderstation RIEGMEER en VEENOORD/BOERDIJK rekening gehouden met de komst van de zonneroute. Na realisatie van beide onderstations is de netcongestie voor invoeding opgelost en kan de zonneroute worden aangesloten.

2. Hoe bij de aanbesteding straks aangekeken tegen een partij die al een netaansluiting hebben?

Hiermee wordt met de aanbesteding geen rekening gehouden. De zonneroute is onderdeel van de provinciale RES-opgave van Drenthe. De Netbeheerders hebben bij de plannen voor zowel het onderstation RIEGMEER en VEENOORD/BOERDIJK rekening gehouden met de komst van de zonneroute. Na realisatie van beide onderstations is de netcongestie voor invoeding opgelost en kan de zonneroute worden aangesloten.

3. Komt alles langs de weg, zoals geleiderail en berm, in de tender?

Geleiderail gaat er komen. Beheer en onderhoud zonnepark voor al het dagelijks onderhoud excl. de verhardingen A37 voor 30 jaar en bouw en exploitatie worden samengevoegd.

4. Is er een demonstratiefase i.v.m. de gekleurde zonnepanelen? Beoordeling van de kleuren?

Niet overwogen, wordt vanuit projectteam beoordeeld als te kostbaar.

5. Hoeveel ruimte tussen de panelen i.v.m. bijvoorbeeld calamiteiten?

Alles kan achter de geleiderail. Wel maatregelen voor inrijpunten realiseren voor onderhoud. Er is 1,5 meter tussen de panelen en geleiderail en 3 m onderhoudspad aan de achterzijde.

6. Geeft het beeld- en kwaliteitsplan ruimte voor onderhoud?

Dat is een harde randvoorwaarde. In het definitief ontwerp dat door de exploitant wordt gemaakt moet de ruimte voor onderhoud worden verwerkt.

7. Wat is de maximale hoogte?

75 cm t.o.v. de bodem (het hoge gedeelte)

Het woord is weer aan Bas de Jong.

Hij geeft toelichting op de deelsessies, die in twee rondes kunnen worden bezocht en geeft de desbetreffende zaal daarbij aan.

Deelsessie 1: Realisatieplicht via aanbesteding

Deelsessie 2: Combinatie beheer en onderhoud

Deelsessie 3: Participatie en lokaal eigendom

Mentimeter

Tijdens de plenaire opening en afsluiting is gebruikt gemaakt van Mentimeter om meer informatie uit de zaal op te halen. De resultaten hiervan zijn opgenomen in bijlage 2. De belangrijkste punten:

- Een groot deel van de aanwezigen ontwikkelt hernieuwbare energieprojecten

- Meer dan de helft van de aanwezigen geeft aan dat het een uitdagend project is
- Over het moment waarop de Drentse Zonneroute A37 stroom kan opwekken zijn de meningen verdeeld
- Veel deelnemers willen eerst de tenderstukken afwachten voor ze besluiten mee te doen of gaan op zoek naar samenwerkingspartners, een klein deel weet nu al dat zij meegaan doen met de tender

2.3 Deelsessies

Deelsessie 1: Realisatieplicht via aanbesteding

Dit onderdeel werd gehouden in 2 sessies. Beide sessies waren goed bezocht met ieder ruim 20 deelnemers. De presentatie werd gegeven door Stefan Spekreijse, inkoopmanager bij Rijkswaterstaat met als gespreksleider Bas de Jong, programmamanager bij het Rijksvastgoedbedrijf. Daarnaast was Marjolijn Tijdens, projectregisseur Hernieuwbare Energie van de provincie Drenthe aanwezig voor vragen met betrekking tot het PIP en John de Graaf namens netbeheerder RENDO. Er zijn 3 belangrijke punten die worden doorgenomen:

1. Aanbesteding;
2. Contract;
3. Overige belangrijke voorwaarden.

De aanbesteding verloopt via ARW 2016. Zoals we er nu tegenaan kijken zal de aanbesteding middels een Europese niet openbare procedure gaan waarbij eerst de selectieprocedure wordt doorlopen. Een mogelijkheid is om het via een concurrentiegericht dialogoog te doen. Na de selectie van de inschrijvers zal een uitnodiging tot inschrijving worden gedaan. In deze fase zal over de inhoud van het contract gaan. De basisovereenkomst, het beheer en onderhoud, de gronduitgifte en het te realiseren werk (zonnepark), zijn onderdelen van het contract op basis van UAV-GC 2025. Dit betekent dat we een functionele uitvraag doen. De eisen gaan over wat gerealiseerd gaat worden en het proces gaat over het hoe.

Het eisenprogramma bevat 3 hoofdstukken, namelijk:

1. Beheer en onderhoud;
2. Gronduitgifte;
3. Zonnepark

Deze 3 verschillende onderdelen zijn in het contract opgenomen. De basisovereenkomst is de kapstok waar alles onder hangt met 3 verschillende vraagspecificatie eisen. Deze zien er in tijd en verantwoordelijkheden anders uit en is beschreven in de basisovereenkomst.

In de vraagspecificatie eisen zal het eerst gaan over het beheer en onderhoud. Dit gaat vanaf knooppunt Hoogeveen tot aan de Duitse grens. Het onderhoud aan de A37 betreft de gehele weg behalve de verhardingen. Het huidige prestatiecontract voor de A37 wordt afgebouwd naar nul en de exploitant van het zonnepark neemt het beheer en onderhoud over. Dit betekent dat de exploitant 30 jaar lang een onderhoudsverplichting heeft.

Het tweede deel gaat over de gronduitgifte dat door het Rijksvastgoedbedrijf wordt begeleid. Het zonnepark wordt gerealiseerd op rijksgrond. Het zal aan bepaalde eisen moeten voldoen voordat de grondovereenkomst definitief kan worden. Het derde onderdeel is het zonnepark zelf dat aan bepaalde eisen moet voldoen. Denk bijvoorbeeld aan de technische uitvoering en de inpassingseisen voortkomend uit het beeldkwaliteitsplan.

Vervolgens gaat het hier over het wat en hoe het gerealiseerd moet worden. Deze processen gaan over hoe wij met elkaar samen werken van de aanvang van het project tot de realisatie maar ook over de wijze waarop de exploitatie en het beheer en onderhoud moet worden georganiseerd.

Tenslotte zijn er de voorwaarden die meegenomen gaan worden in het contract. Dit is ondermeer dat het project in zijn geheel moet worden gerealiseerd. Dit betekent dat cherry picking en onderdelen van het ontwerp niet realiseren geen optie is. Het gehele beeldkwaliteitsplan moet uiteindelijk gerealiseerd worden. Indien het contract aan een partij is gegund zal daarna door deze partij een ontwerp moeten worden overlegd bij de aanvraag voor de omgevingsvergunning. De welstandscommissie zal deze aanvraag beoordelen. Een ander belangrijk aspect is dat het binnen een bepaald tijdsbestek gerealiseerd moet worden.

In bijlage 4 vindt u een overzicht van de vragen en antwoorden die in beide rondes van deze deelsessie zijn besproken.

Deelsessie 2: Combinatie met het onderhoudsdeel voor al het dagelijks onderhoud excl. de verhardingen A37 voor 30 jaar

Dit onderdeel werd gehouden in 2 sessies. Beide sessies waren goed bezocht met ieder ruim 20 deelnemers.

De presentatie werd gegeven door Wessel de Wagt, technisch manager bij Rijkswaterstaat met als gespreksleider Joris Heijdt, projectmanager bij het Rijksvastgoedbedrijf. Daarnaast was Herman Folkerts aanwezig, regisseur assetmanagement bij RWS

Joris Heijdt heet iedereen van harte welkom en geeft een korte introductie op deze marktconsultatie.

De navolgende punten in deze introductie waren:

- Uitleg waarom dit project een aanbestedingsproject betreft;
- De bedoeling van de marktconsultatie is om informatie te geven, maar ook om informatie op te halen. Het stelt het projectteam in staat om het project zo haalbaar mogelijk aan te kunnen bieden
- Het verslag wordt openbaar gepubliceerd. Met hun deelname hebben de deelnemers toestemming verleend aan het projectteam om hun inbreng en de door hen verstrekte informatie geanonimiseerd te gebruiken in dit verslag.
- De marktconsultatie maakt geen onderdeel uit van de tenderprocedure. Bij de tenderprocedure bestaat er geen onderscheid tussen partijen die al dan niet hebben deelgenomen aan de marktconsultatie.
- Het uitgangspunt is dat alle informatie die tijdens de marktconsultatie door het projectteam is gedeeld, onderdeel zal uitmaken van de tenderstukken.

Vervolgens stelt Wessel de Wagt zich voor en begint met de presentatie.

In deze deelsessie wordt dieper ingegaan op de combinatie van het beheer en onderhoud van de te bouwen zonneroute. Tevens is er veel aandacht voor veiligheid en bereikbaarheid in verschillende situaties.

In de presentatie kwamen de navolgende onderwerpen aan bod:

- De Technische Randvoorwaarden. Deze Technische Randvoorwaarden zullen onderdeel gaan uitmaken van de grondovereenkomst. De daarin vermelde technische eisen blijven staan voor het gehele project.
- Er gelden eisen ten aanzien van het op een veilige manier werken langs de snelwegen.
- Eisen ten aanzien van aanleg zonnenveld
- Eisen ten aanzien van calamiteiten in combinatie met eventuele afsluiting van de snelweg
- Eisen ten aanzien van beheer en onderhoud
- Veiligheid voor het verkeer in verband met o.a. eventuele lichtreflectie, beheer, onderhoud
- Diverse onderzoeken die gedaan zijn door o.a. TNO met betrekking tot:
 - o Elektrische veiligheid;
 - o Brandpreventie en – bestrijding
 - o Beperken verkeershinder bij onderhoud
 - o Constructieve veiligheid
 - o Lichtreflectie

Genoemde onderzoeken zijn allemaal terug te vinden op de website van het [project](#).

Er wordt zo'n 70 kilometer nieuwe geleiderail geplaatst ten behoeve van de Drentse Zonneroute A37, voor een veilige situatie voor de weggebruiker, maar ook voor de veiligheid van de ontwikkelaar van het zonnenveld en de eventuele onderaannemers voor aanleg, beheer en onderhoud. De eerste mijlpaal is bereikt; de aanbesteding voor de geleiderail is begonnen. Na de zomer start de bouw van de geleiderail.

De deelnemers hadden veel vragen met betrekking tot de combinatie van beheer en onderhoud, maar ook ten aanzien van de bereikbaarheid bij de aanleg van de zonnepanelen en in geval van calamiteiten.

Een volledig overzicht van de vragen en antwoorden die in deze deelsessie aan bod zijn gekomen is te vinden in Bijlage 6.

Deelsessie 3: Koepel A37: Lokaal eigendom en participatie

In twee deelsessies werd met ruim 20 deelnemers een gesprek gevoerd door Willy Heijnen en Bert Raterink, twee bestuursleden van de Energiekoepel A37 (hierna: De Koepel). Swim Stigter (RVO) zorgt voor verslaglegging.

Er vond een levendig gesprek plaats, waarin de Koepel vragen had aan de markt en er naast gerichte antwoorden en tips ook enkele kritische wedervragen waren. De discussie wordt gevoerd aan de hand van vijf vragen die de Koepel heeft:

1. Welke partijen in de markt gaan lokaal eigendom als kans zien en welke partijen zullen het vooral als verplichting ervaren? Hoe kan dat verschil worden overbrugd?
2. Welke voorwaarden zouden nodig zijn om 50% lokaal eigendom voor financial close haalbaar te maken?
3. Welke randvoorwaarden zou de markt zelf in een tender zetten om lokaal eigendom realistisch te maken? En verschillen die van wat de overheid nu vraagt?
4. Kunt u voorbeelden noemen waarin lokaal eigendom heeft geleid tot een succesvol en winstgevend project?

5. Welke concessies of creatieve oplossingen zou de markt zélf voorstellen om lokaal eigendom financieel haalbaar en aantrekkelijk te maken?

Er was een positieve en constructieve sfeer.

De Koepel licht kort hun doel en missie toe (zie bijlagen 7 en 8) en geeft een terugblik op de jaren die ze actief zijn en de inbreng die ze aan het project hebben geleverd. Ze zijn actief betrokken geweest in de procesparticipatie bij de totstandkoming van het ontwerp, het beleidskader en sinds de vaststelling hiervan zijn ze druk bezig in de regio om met inwoners en bedrijven te praten over de coöperatie. Het animo en organisatiegraad in de omliggende dorpen is hoog. Dat blijkt ook uit de betrokkenheid van de kleinere zonneparken die lokale coöperaties momenteel mede-ontwikkelen en exploiteren.

In de introductie geeft de Koepel aan dat ze geen invloed hebben op de tenderbeoordeling en gunningsbeslissing, maar in het voortraject wel met het projectteam Drentse Zonneroute A37 in gesprek zijn. Zo adviseren ze wel over hun wensen en heeft het projectteam aangegeven dat bij de tenderdocumenten verwacht wordt dat de Koepel aangeeft hoe zijn hun rol in de ontwikkel- en exploitatiefase en de samenwerking voor zich zien. Bijvoorbeeld door hun voorkeuren op te geven over bestuur, inbreng van eigen vermogen, ontwikkeling en exploitatie. Wat de Koepel betreft begint deze direct op de dag na gunning: dus samen ontwikkelen. Ze geven aan zich bewust te zijn van de hoeveelheid geld die ze zullen moeten inbrengen en ze zijn druk bezig met het aantrekken van kennis, kunde en potentiële lokale investeerders.

Tips, tops aan aandachtspunten die de marktpartijen hebben gegeven naar aanleiding van de bovenstaande vragen:

- De markt is blij met de stevige, brede positie die de Koepel heeft in de omgeving mede door de lange betrokkenheid en de samenwerking onderling en met de gemeenten. Het zal wel noodzakelijk zijn een goede vertegenwoordiging van de omgeving te blijven en hierop kritisch te zijn, zoals: hoe bereik je daadwerkelijk alle lagen en bijvoorbeeld als er daadwerkelijk bomen worden verwijderd of aanpassingen komen in het ontwerp en de omgeving in de directe omgeving 'lasten' ervaart.
- Dit raakt aan de discussie over of draagvlak of lokaal eigendom het doel is. Omdat de Koepel ervaart dat er draagvlak is in de omgeving door hun jarenlange inzet zijn zij nu vooral opzoek naar de invulling van het lokaal eigendom. De marktpartijen op hun beurt zie je vooral focus leggen op een rol in het draagvlak en wil daarna kijken in hoeverre lokaal eigendom kan worden ingevuld.
- De Koepel geeft aan vanaf de start van de ontwikkelfase, dus direct na gunning in te willen stappen. Zeggenschap en eigenaarschap door de inbreng van eigen vermogen en kunde. Er is aandacht voor de 'waardering' van het aandeel dat de Koepel vertegenwoordigt in relatie tot de waarde van de markt. Dat gaat niet alleen over het eigen vermogen, de investeringskosten en dragen en verdeling van risico's, maar ook over de inzet in uren.
- Algemene tendens bij alle aanwezigen is dat elkaars kracht goed kan worden benut: de marktpartij in de ontwikkeling en techniek, de beheerder voor het onderhoud en de Koepel voor de procesparticipatie en communicatie.
- Er wordt gevraagd om een realistische inschatting van het in te brengen eigen vermogen uit de omgeving om een partner te kunnen zijn vanaf het

begin van de ontwikkelfase (dus voor financial close). De Koepel geeft aan omdat planologie en invoeding van stroom ver zijn voorbereid er ook minder risico is voor alle partijen. De marktpartijen geven op hun beurt aan dat ook dan in de ontwikkelfase er ook altijd risico's zijn: technische en financiële. Zij stellen voor die te willen dragen als de Koepel bereid is hiervoor een deel van de zeggenschap af te staan. Sowieso zijn er partijen bereid om in de exploitatiefase te kijken naar het delen overdragen van (financiële) verantwoordelijkheid en zeggenschap.

- De markt vraagt de Koepel helderheid te scheppen in bedrijven die willen mee-investeren en welke voorwaarden zij daarbij hebben als ze geen lid zijn van de coöperatie. Dit geldt ook als er niet voldoende Eigen Vermogen kan worden opgehaald in de eigen regio. Hoe breed is men bereid te kijken?
- Er is een gesprek over de gunningcriteria en de waardering van lokaal eigendom in de tender waarbij er via de Koepel vooral een oproep is aan het projectteam die deze criteria invult. Zet de maximale waardering van lokaal eigendom op 49% om de markt niet te ontmoedigen. Wees helder over de samenwerking en stemrecht etc. om iedereen in de markt vooraf goed en eenduidig te informeren.
- Tips:
 - o Aansluiting aanvragen, zodat je én waarde toevoegt aan je Koepel én risico's afdekt.
 - o Garantstelling door lokale overheden regelen of onderzoek naar PPA
 - o Helderheid hebben over specifieke subsidies en fondsen waarop de coöperaties aanspraak kunnen doen. En vast voorwaarden ophalen voor het financieren van het vreemde vermogen met banken.
 - o Kan de Koepel een rol spelen in de herplantplicht in de nabijheid, zoals het eigen dorp. En hier vast een onderzoek naar doen?
 - o Laat zien hoeveel leden je gezamenlijk hebt. De Koepel heeft weliswaar maar drie leden (Energiek Hogeveen, Energiek Coevorden en Energiek Emmen), maar die lokale partijen hebben allemaal eigen leden, verenigingen en projecten. Idealiter breng je sowieso 10.000 tot 20.000 leden mee bij de start.
 - o Zonder percelen van het park af met SCE-subsidie, als dat lukt met beheer

Tijdens deze deelsessie is ook een mentimeter peiling uitgevoerd, waarvan de resultaten zijn te vinden in bijlage 8.

3 Schriftelijke vragenronde

In de marktconsultatie zijn 20 vragen gesteld waar partijen schriftelijk op konden reageren. Het beantwoorden van de vragen was niet verplicht. In totaal hebben 7 partijen de vragen beantwoord, dan wel schriftelijk input geleverd. De antwoorden op de vragen die door partijen zijn gesteld zijn te vinden in bijlage 10.

Hieronder volgt de hoofdlijn van de antwoorden op de vragen:

Vragen bij thema 1: Realisatieplicht via aanbesteding

1. Hoe schat u de kansen in bij de aanbesteding als procedure?

Partijen geven aan op zich geen moeite te hebben met de tenderkeuze. Wel zet men vraagtekens bij de strikte realisatieplicht in relatie ook met risico's die men ziet, zoals het vroeg investeringsbesluit dat men moet nemen en de beveiliging van het zonnepark. Men voelt meer voor een inspanningsverplichting dan wel heldere ontbindende voorwaarden of clauses in het contract in geval van factoren die buiten de invloedssfeer liggen van de exploitant.

2. Hoe schat u de risico's in bij de aanbesteding als procedure?

Men geeft aan dat het project een hoge complexiteit heeft en dat dit vraagt om meer flexibiliteit in de realisatie en exploitatie. Een complex project als dit vraagt veel en intensieve voorbereiding. Deze investering moet zich terugverdienen in het project en er is een risico dat men de aanbesteding niet wint. De risico's voor de inschrijver zijn daarmee aan de voorkant groot. Dit samen met de onzekerheid op een gecontracteerde netaansluiting, een onherroepelijke omgevingsvergunning en een haalbare business case komt een investeringsbesluit tijdens de tender te vroeg. Bovendien vindt men bepaalde uitgangspunten in het BKP ongelukkig en risico verhogend, zoals de gekozen oriëntatie van de panelen en de kleurstelling. Daarbij is het vanwege de actualiteit onzeker of hier de SDE++ nog verlichting kan en zal kunnen geven. Daarnaast ziet men ook voor het bevoegd gezag of aanbestedende dienst risico's, zoals een beperkt aantal of geen inschrijvers en de keuze voor een partij die op papier aan de eisen lijkt te kunnen voldoen, maar die bij de realisatie niet in staat blijkt of wil zijn om het ook conform uit te voeren.

3. Zijn er tips die u aan ons mee wilt geven in het kader van een dergelijke aanbesteding?

In de schriftelijk antwoorden wordt gepleit voor het opnemen van een proefperiode of pilot op kleinere schaal. Dit is ook aan bod gekomen in de marktconsultatie. Volgens partijen zal dit de kwaliteit en de uitvoerbaarheid van het project ten goede komen en wordt voorkomen dat (kleine) ontwerpfouten op deze schaalgrootte enorme impact gaan hebben op de exploitatie. Er wordt gevraagd om heldere, haalbare en eenduidige aanbestedingscriteria en voldoende tijd voor inschrijvers om hiervoor een goed plan te schrijven. Daarbij wordt ervoor gepleit om deze ook vanuit het perspectief van de exploitant te bezien en daarbij te redeneren vanuit de noodzaak tot samenwerking in zo een

complex project en daarvoor aandacht te geven aan voldoende ruimte om met elkaar in overleg te kunnen over de uitwerking. Tot slot wordt gevraagd om niet alleen vanuit landschappelijke waarden en inpassing naar het project te kijken, maar ook het perspectief van technici, beheerders en verzekeraars te betrekken.

4. Hoe schat u de kansen in bij een realisatieplicht conform het PIP en BKP? *Over het algemeen verwacht men dat dit niet door iedere partij overgenomen zal worden. Men ziet dat in de loop der jaren energieprojecten complexer zijn geworden en er komen meerdere technieken samen om een efficiënt plan te maken. In het PIP staat bijvoorbeeld niets over het toevoegen van energieopslag en dit limiteert het optimaliseren van het project. Partijen geven aan dat het beeldkwaliteitsplan zich vooral richt op de kleurstelling en wijze van plaatsing van de panelen. Men vindt dat het PIP te weinig aandacht heeft voor de onderhoud- en uitvoerbaarheid, wat blijkt uit de geringe aandacht voor de benodigde technische installaties en de noodzaak voor ruimte voor beheer en onderhoud. Men vraagt daarom in het contract voor voldoende ruimte om omwille hiervan te kunnen afwijken van bijvoorbeeld het BKP. Partijen lijken niet zozeer moeite te hebben met de eis van gekleurde panelen en het overall ontwerp aan zich, maar wel in de beperkte of ontbrekende speelruimte op het niveau van percelen (onderhoudspaden, panelen oriëntatie, etc.) en zaken die buiten de invloedsfeer liggen van de exploitant, zoals de realisatie van afdoende netcapaciteit en tijdig kunnen aansluiten.*

5. Hoe schat u de risico's in bij een realisatieplicht conform het PIP en BKP? *Door de realisatieplicht zullen inschrijvers al voorafgaand een investeringsbesluit moeten nemen, omdat men volledige commitment moet kunnen geven op het realisatieplan. Een dergelijk besluit kan intern pas worden genomen als de businesscase helder is en wat precies de aanbestedende onderdelen zijn, er duidelijk is welke subsidies of inkomsten gegarandeerd zijn, of de netaansluiting gereserveerd kan worden en of de vergunningen kunnen worden verkregen. Dit impliceert in ieder geval een lange voorbereidingstijd op de aanbesteding. Men is van mening dat hiervoor in de huidige planning te weinig tijd is ingeruimd. Daarnaast ziet men met name in het ontbreken van flexibiliteit in het PIP en BKP grote risico's. Als voorbeeld wordt onder andere genoemd het strikt hanteren van de RAL-kleur. Een licht afwijkende kleur kan landschappelijk nog prima het gewenste beeld leveren en tegelijkertijd wellicht een groter rendement op leveren. Nu lijkt voor dit soort deviaties, waarvan men verwacht dat ook welwillende ontwikkelaars hier mee zullen komen, geen speelruimte. Tot slot noemt men nog de risico's die samenhangen met de praktische uitvoerbaarheid voor de bouw en het onderhoud, de ruimte voor innovatief groenbeheer (lees optimalisatie) en de mogelijkheden om het park te beveiligen tegen diefstal en vandalisme.*

6. Hoe schat u de kansen in om de compensatieopgave in de directe omgeving te realiseren met meerwaarde voor omwonenden en ecologie? *Een enkele partij geeft aan het feit dat er zoveel bomen moeten worden gekapt niet in lijn met een duurzame aanpak en daarmee ook maatschappelijk niet uit te leggen. Bovendien verwacht men daarover geconfronteerd te worden met*

veel weerstand bij de omgeving en in de media. In het algemeen acht men deze opgave als bijzonder lastig of zelfs onhaalbaar, omdat het een nog hogere belasting legt op de toch al laag ingeschatte businesscase. Om hierin tegemoet te komen wordt van de gemeenten, de provincie, het Rijk (Staatsbosbeheer) verwacht dat zij de gronden inbrengen en ook eventuele regionale regelingen voor de herplant van bomen.

7. Wat heeft u nodig om binnen de realisatieplicht het project in de uitvoering te kunnen te optimaliseren?

Partijen zien sterke projectpartners op diverse expertises als relevant. Partners met projectmanagementervaring in grootschalige infrastructuur en zonnepanelen projecten, maar ook technische kennis van o.a. gekleurde panelen zijn nodig om dit project succesvol te maken. Daarnaast noemt men subsidie en een duidelijke samenwerkingsstructuur met stuur- en werkgroep met alle betrokkenen. Daarbij dringt men ook aan op inbouwen van de tijdens de marktconsultatie genoemde "ventieltjes" in het contract en wordt zelfs voorgesteld om gedeelten niet te ontwikkelen als daar niet een netaansluiting voor kan worden bemachtigd. Ook wordt gevraagd om ruimte voor opslagmogelijkheden.

8. Hoe schat u de financiële haalbaarheid van het project in?

Partijen geven aan dat de complexiteit van het project ook maakt dat de financiële haalbaarheid van meerdere factoren afhankelijk is en dat deze factoren ook van invloed op elkaar zijn. De huidige marktomstandigheden maken het bovendien nu al lastig om een "standaard" grondgebonden zonnepark rendabel te ontwikkelen. Met de eisen gesteld in het PIP en BKP, die bij de eerdere vragen hierboven al werden genoemd, maakt dat de financiële haalbaarheid van de Drentse zonneroute A37 over het algemeen door partijen als laag wordt ingeschat. Dit onderstreept volgens partijen de noodzaak om meer flexibiliteit in het plan en wegnemen van onzekerheden door bijvoorbeeld garanties op het kunnen verkrijgen van een netaansluiting, subsidies en vergunningen. Of zoals één van de partijen het schreef: "Dit project vraagt om esthetische keuzes, maar het hoofddoel realiseren van duurzame energie vinden wij onderbelicht".

Vragen bij thema 2: Combinatie met het onderhoudsdeel voor al het dagelijks onderhoud excl. de verhardingen A37 voor 30 jaar

9. Hoe kijkt u aan tegen het in elkaar schuiven van deze contracten?

Partijen kijken hier met gemengde gevoelens naar. Een enkele is positief, maar er zijn ook bedenkingen. Hoewel men inzielt dat dit efficiënt is zijn er zorgen over kennis en kunde van groenbeheer specifiek van wegbeheer die bij een zonne-exploitant komen te liggen of andersom kennis en kunde van zonneparkbeheer die bij een traditionele wegbeheerder komen te liggen. Dat is nu onduidelijk en onduidelijkheid introduceert extra risico's.

10. Zijn er tips die u aan ons mee wilt geven in het kader van een dergelijke aanbesteding?

Ontwikkelaars geven meerdere tips en bedenkingen mee, zoals: het gezamenlijk dragen van risico's over diefstal, wegbeheer in de middenberm in combinatie met een zonnepark. Er is een voorstel dat Rijkswaterstaat een gezamenlijke coördinatieovereenkomst sluit met alle beheerders, inclusief die van het asfalt en in gezamenlijk overleg het beheer voor deze lange periode wordt aangegaan. Maar ook om nog eens te overwegen deze contracten niet in elkaar te schuiven en de activiteiten en aansprakelijkheid afzonderlijk neer te leggen bij aparte partijen met kunde en ervaring.

11. Hoe kijkt u aan tegen de afstemming met overige stakeholders in het beheer en onderhoud?

Afstemming is sowieso noodzakelijk in deze complexe constructie. Er zou zowel door Rijkswaterstaat een rol gepakt kunnen worden om meer controle te nemen bij de afstemming rond beheer en onderhoud. Een andere suggestie is om de ontwikkelaar met zijn/haar kunde eisen te laten stellen aan hoe het zonnepark beheerd moet worden en dat Rijkswaterstaat deze eisen in een apart contract met een reguliere beheerder voor het groen onderhoud langs snelwegen op te nemen.

12. Welke kansen of risico's voorziet u in de looptijd van 30 jaar? Op welke wijze zou hiermee in het beheer- en onderhoudscontract rekening kunnen worden gehouden?

Er liggen kansen in het feit dat lang lopende contracten financieel vaak gunstiger zijn en dat het in elkaar schuiven van de contracten ook efficiencywinst met zich meebrengt in het ontwerp, maar dan moet die ruimte er wel zijn. Risico's die door partijen genoemd worden zijn is dat bij lange contracten bijsturing lastiger is en dat negatieve effecten van gebrek aan onderhoud (ondergroei- en overgroeiing) snel handelen vragen. Dit laatste geldt ook bij schade (ongevallen, maar ook noodweer) en het is door een veranderende markt wellicht niet mogelijk het zonnepark in de originele staat terug te brengen. Dit heeft dan weer effect op het onderhoudscontract. Enige speelruimte in de samenhang tussen de exploitatie van het park en beheer en onderhoud is dan nodig.

13. Hoe kijkt u aan tegen de mogelijkheden om een plus op biodiversiteit te realiseren binnen de beheers eisen en kaders van RWS? Op welke wijze zouden we daar in de aanbesteding rekening mee moeten houden?

Hoewel het realiseren van een plus op biodiversiteit een begrijpelijke eis is, is het mogelijke kostenverhogende effect ervan in dit complexe project niet wenselijk. Als kleine maatregelen (bloemenmengsels, maatregelen ten gunste van insecten etc.) anders dan compensatie ook gewaardeerd wordt wil men daarnaar kijken als dat past binnen de eisen van een veilige weg en efficiënt beheer, maar extra eisen rond grote ingrepen (natuurvriendelijk oevers bijvoorbeeld) worden gezien als te kostenintensief. Het helpt als de compensatieopgave niet te strikt is qua locatie. Het stellen van eisen en criteria binnen de aanbesteding op dit vlak wordt gezien als risicovol, omdat partijen geen specialist zijn op dit terrein.

Vragen bij thema 3: Lokaal eigendom en participatie

14. Welke stappen ziet u voor de samenwerking met de Koepel A37 om lokaal eigendom te realiseren en hoe kunnen we dit proces gezamenlijk optimaliseren?

Partijen geven aan na gunning de samenwerking aan te willen gaan, zowel voor de procesparticipatie als de invulling van lokaal eigendom. Het wordt als voordeel gezien de verwachtingen van de Koepel (bijvoorbeeld de punten voor de samenwerkingsovereenkomst) vooraf te kennen. Zo is duidelijk hoe enerzijds een aanpak van het omgevingsmanagement (stakeholder analyse, onderwerpen, aanpak, rolverdeling) gezamenlijk kan worden gestart en anderzijds de inspanningsverplichting van de ontwikkelaar ten aanzien van de invulling van het lokaal eigendom die voortvloeit uit de voorwaarden die vooraf zijn gesteld kan worden nagekomen.

15. Hoe kunt u bijdragen aan het toegankelijk maken van lokaal eigendom voor diverse groepen in de omgeving, en welke drempels voorziet u daarbij?

De Koepel heeft blijk gegeven van een goede vertegenwoordiging in de omgeving, van hen wordt dan ook verwacht deze te gebruiken om hun deel van het benodigde ontwikkelkapitaal bijeen te brengen. Een complex project als dit zal een extra inspanning vragen van de Koepel, en daar denken en helpen de ontwikkelaars graag in mee, om mensen te overtuigen om mee te investeren. Rendementen zijn wellicht lager en risico's hoger zodat hier een goede gezamenlijke communicatie voor nodig is richting de omgeving. Ontwikkelaars denken graag mee in de mogelijkheden die de slagingskans hiervan vergroten. Hierin wordt ook gekeken naar een extra ondersteunende rol van de lokale overheden.

16. Welke ervaringen heeft u met vergelijkbare projecten en samenwerkingsvormen, en zijn er best practices die u kunt delen die relevant zijn voor de ontwikkeling van lokaal eigendom in dit project?

Er is brede ervaring met ontwikkelen van lokaal eigendom. Er zijn voorbeelden waarbij ontwikkelkosten en -risico's naar rato worden verdeeld, maar ook voorbeelden waar delen van het park apart van elkaar worden ontwikkeld. Hierbij zijn er zowel ervaringen waarbij vanaf de start gezamenlijk wordt opgetrokken, maar ook waar na financial close een deel van het eigendom wordt overgedragen. Voldoende kennis, kapitaal en manuren zijn belangrijk om tot een volwaardige, gelijkwaardige samenwerking te komen. Ook met andere vormen van financiële participatie dan lokaal eigendom zijn ruime ervaringen.

17. Hoe ziet u de samenwerking met de Koepel A37 om de ambitie van minimaal 20% lokaal eigendom te realiseren en dit verder te verhogen?

Men staat open voor een dergelijke samenwerking. Gezien de complexiteit en omvang van het project rijst de vraag of de benodigde investering die nodig is voor een hoger aandeel dan 20% realistisch is. Het is altijd een mogelijkheid om een groter aandeel in een latere fase bespreekbaar te maken. De Koepel kan

ook denken om specifieke waarde in te brengen in SPV in de vorm van een ATO voor de netaansluiting.

18. Welke ondersteuning kan uw organisatie bieden aan de Koepel A37 in haar rol als aanspreekpunt en procesbegeleider voor de lokale gemeenschap?
Er is ruime ervaring met zowel omgevingsmanagement, maar ook in ruimtelijke - en vergunningsprocedures en bijvoorbeeld het fungeren als loket voor het beantwoorden voor specifieke, technische vragen die er in de omgeving zijn. Het hangt onder meer van de ambitie en wensen van de Koepel af waarin samen wordt opgetrokken en op welke onderwerpen er specifiek expertise door de ontwikkelaar zal worden ingebracht. Door afspraken hierover bij de start in een participatieplan vast te leggen voorkomt dat er verrassingen zijn in het daadwerkelijke ontwikkeltraject.

19. Welke stappen ziet u om de financiering en risicodeling van ontwikkelkosten in goede banen te leiden, samen met de Koepel A37?
Partijen geven aan dat er voor de invulling voor lokaal eigendom vanaf de start de benodigde middelen via het Eigen Vermogen dienen te worden ingebracht. Mocht dit niet lukken, dan is er altijd de mogelijkheid na financial close in te stappen, waarbij er dan aanvullend een risicopremie of -opslag betaald zal moeten worden. Vast staat wel dat de ideeën en voorwaarden voor samenwerking voorafgaand aan de tender bekend te maken, zodat bij de inschrijving de ontwikkelaar hierop kan anticiperen. Uiteindelijk zal in de onderhandeling direct na gunning de afstemming plaatsvinden hoe het uiteindelijk zal worden ingevuld. Pas nadat dit helder is zal de procesparticipatie en ontwikkeling van het park verder worden ingevuld.

20. Welke inzichten heeft u over de mogelijkheden om het 'Local4Local'-principe binnen de Drentse Zonneroute A37 toe te passen? Welke kansen en uitdagingen voorziet u?
Het principe is bekend en ook het idee erachter wordt door partijen gedeeld. Echter met de huidige kostprijs is het lastig om partijen te vinden voor een langdurige PPA-overeenkomst. Ook zullen er lokale afnemers zijn, maar het effect van deze oplossing zal gezien de verwachte grote stroomopbrengst bescheiden zijn. Er zal goed gekeken moeten worden of dit principe hier rendabel zal zijn.

4 Deelnemende partijen

4.1 Partijen bijeenkomst 13 maart 2025

Bij de bijeenkomst op 13 maart 2025 tussen 13:00 en 17:00 uur in het Van der Valk Hotel te Emmen waren de volgende partijen aanwezig:

- OUXO Energy B.V.
- Flux Partners
- GroenLeven B.V.
- Gutami Solar Development BV
- Gemeente Land van Cuijk
- Count & Cooper
- Equans Noord-Nederland B.V.
- Saferoad Restraint Systems bv
- Saferoad RRS GmbH
- Rebel
- Eneco
- EigenEnergie.net
- Elize Energie
- Soluxa B.V.
- Koninklijke Oosterhof Holman BV
- Enerparc
- Van Gelder Verkeerstechniek
- Technique Solaire Nederland
- Novar
- Vattenfall
- Adjust
- Sunvest
- Ampyr Solar Europe
- Witteveen+Bos
- BAM Infra
- Anesco Nederland
- Smith Solar B.V.

4.2 Partijen schriftelijke vragenronde

In de schriftelijke vragenronde hebben de volgende zes partijen antwoord gegeven op de in het marktconsultatiedocument gestelde vragen:

- Soluxa Solar B.V.
- Sunvest
- GroenLeven B.V.
- Eneco
- Novar
- Rebel
- Vattenfall

5 Bijlagen

Bijlage 1	Presentatie sheets plenaire presentatie 13 maart 2025
Bijlage 2	Resultaten Mentimeter Plenaire presentatie
Bijlage 3	Presentatie sheets Deelsessie 1; Realisatieplicht via aanbesteding
Bijlage 4	Vragen en antwoorden deelsessie 1
Bijlage 5	Presentatie sheets Deelsessie 2; Combinatie met het onderhoudsdeel voor al het dagelijks onderhoud excl. de verhardingen A37 voor 30 jaar
Bijlage 6	Vragen en antwoorden deelsessie 2
Bijlage 7	Presentatie sheets Deelsessie 3; Koepel A37: Lokaal eigendom en participatie
Bijlage 8	Resultaten Mentimeter Deelsessie 3; de Koepel
Bijlage 9	Uitgangspunten toets financiële haalbaarheid Drentse Zonneroute A37
Bijlage 10	Vraag en antwoord schriftelijke vragen deelnemers

Bijlage 1: Presentatie sheets plenaire presentatie 13 maart 2025

Programma

13:00	Opening
13:15	Introductie Drentse Zonneroute A37
13:30	Toelichting deelsessies
13:45	Deelsessies – ronde 1
14:30	Pauze en wissel
14:45	Deelsessies – ronde 2
15:30	Plenaire afsluiting
16:00	Einde

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Marktconsultatie

- Doel
 - Aankondigen en toelichten project
 - Inzicht verkrijgen in kansen en risico's
 - Toetsen haalbaarheid van het project en slagingskansen vergroten
- Input voor onder andere:
 - Waardering van de gekozen/te kiezen marktbenadering in relatie tot realisatie conform Beeldkwaliteitsplan
 - Visie op en ideeën over gecombineerde tender met weg- en groenbeheer
 - Visie op en ideeën over samenwerking met Koepel A37
 - Algemene indruk en waardering Drentse Zonneroute A37

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Verloop marktconsultatie

- Bijeenkomst 13 maart 2025, Emmen
- Mogelijkheid om beantwoording en schriftelijke vragen in te dienen tot en met 21 maart 2025
- Verslag + presentaties 31 maart 2025 op Biedboek en TenderNed

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Huishoudelijke mededelingen

Tijdens de deelsessies en vragenronde ruimte voor individuele inbreng, en:

- Alle vragen beantwoorden we als algemene vragen
- Vragen vanuit de zaal kunnen altijd worden gesteld
- Mentimeter
- Antwoorden en verslag zijn geanonimiseerd
- Er worden foto's gemaakt
- WIFI-code: vrije toegang op "hotelemmen"

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Mentimeter

[Link naar Mentimeter](#)

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Samenwerkingsproject Drentse Zonneroute A37

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Introductie Drentse Zonneroute A37

"een opeenvolgende reeks van wisselende uitzichten."

Afbeelding: Marco Vermeulen / The Imagineers

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Drentse Zonneroute A37

- Van Hoogeveen tot aan Duitse Grens, lengte 42 km
- Oppervlak zonnepanelen ca. 115ha
- Stroomopbrengst van ca. 170 GWh per jaar, goed voor ca. 50.000 huishoudens
- Alles op grondgebied Rijkswaterstaat
- Stroomopbrengst wordt meegeteld in de RES-opgave

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Totstandkoming samenwerkingsproject Drentse Zonneroute A37

- **2017:** start Verkenning
- **2019:** Verkenning afgerond, één van de tien pilot projecten hernieuwbare energie op rijksvastgoed
- **2022:** Provinciaal inpassingsplan en Beeldkwaliteitsplan vastgesteld
- **2023:** Beleidskader Financiële Participatie Drentse Zonneroute door 3 gemeenteraden vastgesteld

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Panelen knooppunten, middenbermen, zijbermen

Landschappelijke inpassing

Zonnewand Hoogeveen

Link naar viewer: [Drentse Zonneroute A37](#)
Afbeeldingen: Marco Vermeulen / The Imagineers

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Stand van zaken project

- Aanbesteding gestart: Circa 70km aanleg nieuwe geleiderail
 - Voorbereiding opdracht aan de markt
- Combinatie van bouw en exploitatie zonnepark en beheer en onderhoud (excl. Asfalt)
- Onderzoek mogelijkheden PPA
 - Koepel en subkoepels zijn opgericht

Marktconsultatie - 13 maart 2025

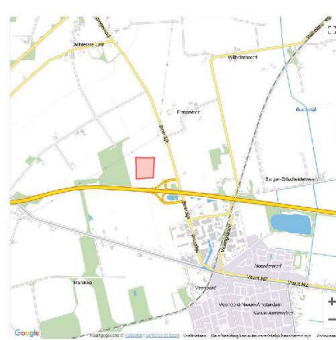
Stand van zaken projecten netbeheerders

Rendo - Riegmeeer

- Verwachte einddata:
 - Fase I: IBN met beperkte capaciteit: Q4 2028
 - Fase II: Volledig capaciteit beschikbaar (160 MVA N-1): Q2 2030
- RENDO: Verwachte start bouw 1 september 2025
- TENNET: Verwachte start bouw 1 december 2026

Enexis - Veenoord Boerdijk

Over het project

Verwachte startdatum
1 jul. 2025

Verwachte einddatum
31 december 2028

Status

Inclusieopdring

→ Selsys agenda

Type werkzaamheden

Nieuw hoogspanningsstation

Locatie

Postbus - Veenoord Boerdijk

Betrokken partijen

Tennet

Marktconsultatie - 13 maart 2025

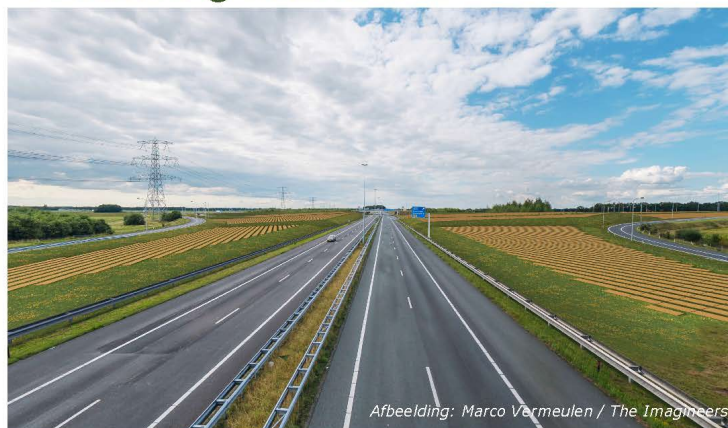
Planning (voorbereiding)realisatie

- Geleiderail
 - Aanbesteding 2025
 - Realisatie 2025/2026
- Netwerk
 - Gereguleerde deel Enexis (Veenoord) gereed 2028/2029
 - Gereguleerde deel Rendo (Hoogeveen) gereed 2029/2030
- Realisatie zonnepanelen
 - Voorbereiden Tender 2024-2026
 - Start Tender Q4 2025/Q1 2026
 - Gunning Q2/3 2026
 - Start exploitatiefase vanaf 2029/2030

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Toelichting deelsessies

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Deelsessies

Deelsessie 1: Realisatieplicht via aanbesteding
Zaal: Erica

Deelsessie 2: Combinatie met het onderhoudsdeel voor al het dagelijks onderhoud excl. de verhardingen A37 voor 30 jaar
Zaal: Veenoord

Deelsessie 3: Koepel A37: Participatie en lokaal eigendom
Zaal: Brasserie

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Programma

13:45	Deelsessies – ronde 1
14:30	Pauze en wissel
14:45	Deelsessies – ronde 2
15:30	Plenaire afsluiting
16:00	Einde

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Mentimeter

[Link naar Mentimeter](#)

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Verloop marktconsultatie

- Bijeenkomst 13 maart 2025, Emmen
- Mogelijkheid om beantwoording en schriftelijke vragen in te dienen tot en met 21 maart 2025
- Verslag + presentaties 31 maart 2025 op Biedboek en TenderNed

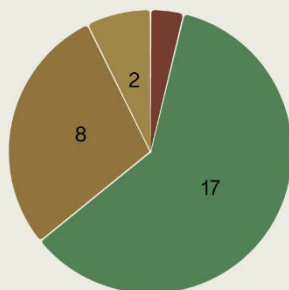
Marktconsultatie - 13 maart 2025

Bijlage 2: Resultaten Mentimeter Plenaire presentatie

Dit gehoord hebbende, ga ik...

- 1 A. zeker meedoen met de tender, mooie kans!
- 17 B. op zoek naar partners om gezamenlijk mee te doen
- 8 C. eerst de tender afwachten voor ik besluit mee te doen
- 2 D. niet meedoen

Wat vond u van de opzet van de dag? Typ een woord

29 responses

Bijlage 3: Presentatie sheets Deelsessie 1; Realisatieplicht via aanbesteding

Introductie Team

- Bas de Jong, Rijksvastgoedbedrijf;
- Marjolijn Tijdens, provincie Drenthe;
- Stefan Spekreijse, Rijkswaterstaat.

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Tenderaanpak en realisatie

- Aanbesteding;
- Contract;
- Overige belangrijke voorwaarden.

Marktconsultatie - 13 maart 2025

Inkoopstrategie Drentse Zonneroute A37

- De Drentse Zonneroute A37 aanbesteden via ARW 2012;
- Procedure; een Europese niet-openbare procedure;
- Het contract uitvoeren op basis van de UAV-GC 2025.

Het Contract

- Contract op basis van de UAV-GC 2025.
- Onderdelen:
 - Basisovereenkomst;
 - Het Beheer en Onderhoud (B&O) van de Drentse Zonneroute A37;
 - Gronduitgifte;
 - Uitvoeringseisen Zonnepark en Proceseisen.

Basisovereenkomst

De basisovereenkomst regelt primair het rechtskarakter en de project-specifieke juridische voorwaarden van de Overeenkomst tussen Opdrachtgever (OG) en Opdrachtnemer (ON) en wordt door beide partijen ondertekend.

- Dit leent zich goed voor een opdracht waarin ontwerp en uitvoering zijn geïntegreerd, eventueel gecombineerd met meerjarig onderhoud;
- Een juiste toepassing waarbij de afstemming van de aanbestedingsprocedure op dit geïntegreerd contract een belangrijk aandachtspunt is;
- Biedt ruimte voor innovatieve oplossingen en innovatief aanbesteden.

Beheer en Onderhoud (B&O) van de Drentse Zonneroute A37

- Het beheer en onderhoud loopt van knooppunt Hoogeveen tot de Duitse Grens;
- Het Beheer en Onderhoud loopt van sloot tot en met sloot, incl de schaderijdingen, exclusief het asfalt;
- Er zal een coördinatieplicht met de andere Opdrachtnemers zijn die ook op dit areaal werkzaamheden moeten verrichten.

Gronduitgifte

- Voor de gedeeltes waar de zonnepanelen worden geplaatst zal er gronduitgifte op basis van erfpacht plaatsvinden.

(Dit geldt niet voor de overige gedeeltes waar Beheer en Onderhoud moet worden uitgevoerd)

- Voor definitieve grondovereenkomst moet exploitant voldoen aan de kaders conform:

- Provinciaal Inpassingsplan en BKP → omgevingsvergunning;
- Technische randvoorwaarden Rijkswaterstaat → omgevingsvergunning beperkingengebiedsactiviteit bij een weg;
- Beleidskader financiële participatie → lokaal eigendom.

Uitvoering Drentse zonneroute A37

- Alle technische uitvoeringseisen met betrekking tot het Zonnepark:

- Producteisen;
- Bodemkwaliteit;
- Biodiversiteit;
- Circulariteit;
- Duurzaamheid;
-

- Eisen aan alle werkzaamheden en werkwijzen (proceseisen):

Op gebied van(hoofdprocessen):

- Projectmanagement;
- Projectbeheersing;
- Omgevingsmanagement;
- Technisch management;
- Inkoopmanagement.

Realisatieplicht m.b.t. de aanbesteding

- Realisatie van het gehele zonnepark is een verplichting!;
- Het project moet worden gerealiseerd conform het vastgestelde PIP en Beeldkwaliteitsplan (BKP). Hiermee wordt voldaan aan de eisen van de landschappelijke inpassing en de afspraken met de omgeving;
- In het contract wordt een verplichting worden opgenomen dat de gehele Drentse zonneroute A37 binnen een bepaald tijdbestek in zijn geheel gebouwd moet worden conform het BKP.

Vragen uit het marktconsultatiedocument

- Hoe schat u de kansen in bij de aanbesteding als procedure?
- Hoe schat u de risico's in bij de aanbesteding als procedure?
- Zijn er tips die u aan ons mee wilt geven in het kader van een dergelijke aanbesteding?
- Hoe schat u de kansen in bij een realisatieplicht conform het PIP en BKP?
- Hoe schat u de risico's in bij een realisatieplicht conform het PIP en BKP?
- Hoe schat u de kansen in om de compensatieopgave in de directe omgeving te realiseren met meerwaarde voor omwonenden en ecologie?
- Wat heeft u nodig om binnen de realisatieplicht het project in de uitvoering te kunnen te optimaliseren?
- Hoe schat u de financiële haalbaarheid van het project in?

Marktconsultatie - 13 maart 2025

BEDANKT!

Afbeelding: Marco Vermeulen / The Imagineers

Bijlage 4: vragen en antwoorden deelsessie 1

1^e ronde

1. Wat behoort naast het zonnepark allemaal bij het beheer en onderhoud van de weg.
Je kunt het vergelijken met het onderhoud in een DBFM-contract van Rijkswaterstaat behalve het asfaltgedeelte. Zoals we er nu naar kijken valt incidentmanagement en schadeherstel aan bv. geleiderail er ook onder.
2. Valt hierbinnen ook de verlichting op de weg en vervanging?
*Er zit niet veel verlichting op deze weg behalve op de knooppunten, vervanging van ander type licht zit nu niet in de basisovereenkomst indien dit wel gewenst wordt zal de basisovereenkomst hierop worden aangepast.
Het huidige prestatiecontract voor de A37 (groen, grijs, geleiderail, schadeherstel) zal worden afgebouwd naar nul. De exploitant van het zonnepark zal het beheer en onderhoud over gaan nemen.*
3. Het vervangen van geleiderail en zonnepanelen zal een heel ander tempo hebben. Toch lijkt het erop dat wordt vereist om dit gelijktijdig en acuut bij een calamiteit in te plannen. Dat impliceert dat je een 24/7 ploeg in de benen moet houden en dat is ontzettend duur. Kan er daarin onderscheid worden gemaakt tussen directe schadeherstel calamiteit en schadeherstel zonnepark?
We willen voorkomen dat er meerdere malen achter elkaar terug wordt gekomen. Indien er schade is aan geleiderail en zonnepanelen willen we dat het integraal en in één keer wordt opgepakt. In de geschiktheid en selectiecriteria zullen we opnemen dat er aantoonbare ervaring is met dergelijke werkzaamheden. We beseffen ons dat dit verder gaat dan enkel onderhoud aan geleiderail.
4. Wat zegt de realisatieplicht voor het gehele project? Ligt dat helemaal vast of is er iets in te bewegen. Als je kijkt naar het gehele werk, zie je dat het geen standaard zonnepark is. Dit is echt speciaal en veel moet je allemaal speciaal laten maken en dat maakt het ook heel erg duur om te realiseren. Daarbij is het best lastig zeker over zo'n lang stuk grond waarop je verschillende punten moet aansluiten op de net. Misschien is het niet allemaal mogelijk of misschien kun je een bepaald stuk sneller doen. Is het bijvoorbeeld ook mogelijk gebruik te maken van bestaande aansluitingen? En wellicht zijn bepaalde stukken aanzienlijk minder interessant om te realiseren omdat het gewoon hele smalle stukken zijn. Is daar flexibiliteit in?
Wanneer je kijkt naar de landschappelijke inpassing zal het beeldkwaliteitsplan in zijn geheel gerealiseerd moeten worden. Er zijn verwachtingen vanuit de omgeving gewekt die te maken hebben met het draagvlak voor dit project. Het is een heel groot project en het lijkt ons realiseerbaar. Het is feitelijk ook een landschappelijk inrichtingsplan. Je gaat iets landschappelijke toevoegen wat passend is bij de omgeving zo is het ook in de PIP vastgelegd. In feite ligt het beeldkwaliteitsplan en het PIP vast, dat is het uitgangspunt. Het uiteindelijk ontwerp moet nog gemaakt worden door de toekomstig ontwikkelaar en exploitant. Er moet een omgevingsvergunning aangevraagd worden bij de gemeente voor het ontwerp en de hoofddoelen van het BKP zien erop toe of het landschappelijke goed inpasbaar en ook technisch realiseerbaar is. Dat ontwerp wordt dan voorgelegd aan de welstandscommissie, die beoordeelt of het binnen het beeldkwaliteitsplan en PIP past. Voorwaarde daarbij is dat u er in de realisatie en exploitatie ook mee uit de voeten kunt. Daar hoort ook bij de toegankelijkheid en benaderbaarheid naar en tussen (werkpaden)de panelen.
5. Wij maken een ontwerp en jullie gunnen ons het werk en wij hebben een bouwplicht om dat ontwerp ook te realiseren. Vervolgens keurt de welstandcommissie bij haar beoordeling het ontwerp af. Bijgevolg past het niet meer in het financiële plaatje dat we zelf als ontwikkelaar hadden gemaakt.
Dit is een valide punt wat we richting aanbesteding zullen meenemen.

Reactie markt: Kan dit risico ook tijdens de aanbesteding door een groepje besproken worden op welke wijze hiermee omgegaan wordt.

Dit zullen we meenemen in de verdere uitwerking naar de aanbesteding, maar we kunnen nu niet toezeggen dat we daar een oplossing voor hebben.

6. Wij hebben behoefte aan een haalbaarheidsstudie per plek. Hoe zou dat potentieel eruit gaan zien? Mooi dat 2 stations worden gerealiseerd, maar het gaat om veel meer. De onderstations namelijk bepalen hoe je de verdeling kan realiseren.
Het is sterk afhankelijk van de exploitant en hoeveel aansluitingen hij denkt nodig te hebben. Het is aan de exploitant om te bepalen wat het meest voordelige is. Het is dus niet gezegd dat je bij Rendo of Enexis een aansluiting moet aanvragen. Het is sterk afhankelijk hoe je zelf in dit geval je park wilt realiseren. In de businesscase zijn al die onderdelen meegenomen op haalbaarheid.
7. Is het een idee voor de tenderprocedure om eerst een selectie te maken en aan die groep te vragen om een voorontwerp te maken. Vervolgens te selecteren op het ontwerp dat het beste eindproduct zal leveren?
De inrichting van de aanbesteding in de 2^e fase zijn we nog in detail aan het kijken. We willen voorkomen dat we met de geselecteerde partijen een hele grote lange tender doorlopen. Met name voor nummers 2, 3 en 4 is dat toch dan wel heel erg kostenintensief.
8. Wordt er een vergoeding gegeven voor deze fase?
Een vergoeding is slechts een pleister op de wond. We willen in de opzet van de tender graag zekerheid en bij alles meekijken wat mogelijk is. Aan de andere kant willen we ook voorkomen dat er gigantische investeringen worden gevraagd met hele grote teams. Daar zullen we een optimum in zoeken.
9. Is er de mogelijkheid of ruimte om-voor realisatie in een proefopstelling de verschillende 3 kleuren zonnepanelen te testen met verschillende hoogten en oriëntatie?
Nee, daar is nu geen rekening mee gehouden.
10. Rendo heeft gezegd dat de flexibiliteit bij de ontwikkelaar wordt gelegd waar je het aansluit. Dat is aan de ene kant voordelig, maar aan de andere kant ligt er ook juist een heel erg strak beeld en moet het geheel binnen een bepaalde tijdslijn gerealiseerd worden. Dat is een risico. Hoe flexibel zijn de netbeheerders dan met de realisatie van het net? Stel de netaansluiting verschuift in de tijd naar achter. Welk invloed heeft dit op de verplichting die de ontwikkelaar aangaat onder de realisatieplicht?
Op basis van de huidige inzichten is dit onwaarschijnlijk. Rendo is actief betrokken bij het project en we letten met hen scherp op de planningen en afstemming daartussen. Dat is daarmee geen garantie dat een dergelijke situatie is uitgesloten. We zullen kijken op welke wijze we hier contractueel mee omgaan, dan wel hoe we hier een clause voor kunnen inbouwen zonder daarmee afbreuk te doen aan de eis het geheel binnen een bepaalde tijd en het kwaliteitsbeeld gerealiseerd te krijgen. RENDO geeft aan dat de netcapaciteit volgens huidige planning op het moment van realisatie beschikbaar is. Daarbij is RENDO altijd bereid om met de exploitant in overleg te gaan hoe samen de aansluiting te realiseren. We willen graag meewerken en meedenken hoe we dit kunnen realiseren.
11. Er is ook een geluidswand opgenomen. Voor een geluidsscherm is veel massa nodig wil het geluid kunnen blokkeren. Een dergelijke wand vraagt om kennis en kunde, die niet standaard is voor de aanleg van een zonnepark. Welke eisen worden hieraan gesteld?
Ja formeel wordt het een zonnescherm genoemd in het PIP en zijn daarin ook voorwaarden opgenomen, zoals hoogte en de uitvoering van een geluidsstudie. Dit is zo ook met de omgeving gecommuniceerd.
12. Moet er betaald gaan worden voor het gebruik van de gronden?
Er wordt een marktconforme prijs vastgesteld door een onafhankelijk taxateur. In de biedingen wordt gekeken wie daaraan kan voldoen dan wel wie daarboven zit. Als een bieding daar niet aan voldoet wordt deze uitgesloten voor de tender.
13. Hoe zit het in relatie hiermee met het contract voor beheer en onderhoud?
Voor het beheer en onderhoud is een apart contract. Beheer en onderhoud moet altijd doorgaan en mag niet afhankelijk zijn van de resultaten van de exploitatie van het zonnepark. Het is een basiscontract en bestaat uit 3 onderdelen:
1. Beheer en onderhoud;
 2. Gronduitgifte;
 3. Zonnepark.

14. Zijn er plannen om zonnepanelen te plaatsen op geleiderail?

Nee, het is een standaard geleiderail die aan allerlei CROW-eisen dient te voldoen. Er is geen rekening gehouden met het plaatsen van zonnepanelen op de geleiderail.

15. Na 30 jaar moet het project ook worden afgebouwd?

Zoals we er nu tegenaan kijken is het laatste jaar (jaar 29) bedoeld om het geheel op te ruimen en naar de oorspronkelijke staat terug te brengen.

16. Speelt systeemintegratie in relatie tot netcongestie een rol en is realisatie van lokale afname van de stroom een potentieel gunningscriterium?

Qua gunningscriteria is daar nog niet over nagedacht.

17. Welke eisen en beperkingen worden er tijdens de realisatiefase gesteld aan de manier van werken en het moment van installatie, bijvoorbeeld tijdens avonduren installeren?

Het voordeel van de A37 is dat het een ruime werkbare hoeveelheid uren heeft. Het meeste zal achter de vangrail plaatsvinden dus wat dat betreft is de bewegingsvrijheid vrij groot. Er is een werkbare urenboek van Rijkswaterstaat dat aangeeft wat mag bij de A37. Uiteraard moet er rekening gehouden worden met de voorschriften.

2^e ronde

1. Indien zich problemen voordoen bij netcongestie hoe zit het dan in relatie tot het tijdsbestek voor realisatie?

Er worden clausules in het contract ingebouwd om in dergelijke gevallen de druk te kunnen verlichten. Daarbij hechten we eraan druk te houden op realisatie, maar beseffen we ons ook dat zich situaties kunnen voordoen die vragen om een tijdelijke escape. Verder kan ik aangeven dat m.b.t. de aanvraag van de twee onderstations en het verloop daarvan heel veel variatie zit. De planning van RENDO en Enexis is afgestemd op de realisatie van dit project.

2. Wat is de achterliggende gedachte waarom deze verplichting is opgenomen.

Het project heeft veel impact op de omgeving. Draagvlak in de omgeving is de hoofdreden om een realisatieplicht op te nemen.

3. Het project moet binnen een bepaalde tijd gerealiseerd worden. Wat zit daarachter?

Voor Rijkswaterstaat is het van belang de hinder op en langs de weg zoveel mogelijk te beperken. Daarnaast is met de omgeving afgestemd dat het gehele project binnen een bepaalde tijd wordt gebouwd. Voor de omgeving moet het duidelijk zijn wanneer de aanleg van het zonnepark klaar is.

4. De realisatieplicht ziet toe op realiseren van het beeldkwaliteitsplan in zijn geheel, maar niet als het niet haalbaar is. Hoe willen jullie daarmee omgaan?

In uitzonderlijke gevallen kan het voorkomen dat het niet haalbaar is. Voor dit soort zeer bijzondere omstandigheden zullen we bekijken of daar een clause voor moet worden opgenomen, maar in de basis moet het hele plan gerealiseerd worden conform beeldkwaliteitsplan.

5. Stel nu dat de opdrachtnemer na een jaar denkt, bijvoorbeeld door veranderende marktomstandigheden, dit is helemaal niet meer een haalbaar project. Kan deze zich dan terugtrekken?

Dit is voor de opdrachtnemer geen reden om niet verder te bouwen. Vanuit het contract wordt een boete aan de opdrachtnemer opgelegd.

Beide partijen hebben een contract en daar hebben beide partijen zich aan te houden. Het is een werk dat gerealiseerd moet worden. Daarom zal dit werk ook worden aanbesteed zodat je kunt sturen op de realisatieplicht.

6. Bij welke partij moet de omgevingsvergunning worden aangevraagd?

Bij de 3 gemeenten Hoogeveen, Coevorden en Emmen. Met de 3 gemeenten wordt samen 1 welstandsteam geformeerd en deze heeft een adviserende rol richting de gemeenteraad.

7. Voordat we willen bouwen betekent het voor onze organisatie dat we een investeringsbesluit moeten nemen omdat je het anders niet kunt aangaan. Dit betekent dat alle voorwaarden en eisen inzichtelijk moeten zijn. Zijn alle juridische voorwaarden van het contract glashelder? *We zullen aan het begin van de tender zo transparant mogelijk zijn. Bij de selectiefase zullen alle contractstukken meegaan. Er zal ruimte zijn om ook vragen te kunnen stellen indien inschrijvers vinden dat bepaalde risico's onbehoorlijk zijn.*
8. Een ontwikkelaar neemt normaal gesproken een investeringsbeslissing indien ze bepaalde zekerheden heeft. Waarop neem je investeringsbeslissing? Bij de inschrijving heb je nog geen vergunning en netwerkaansluiting. Normaal gesproken heb je eerst tijd voor projectontwikkeling, aanvragen vergunning, SDE, netaansluiting en dan heb je bepaalde zekerheid en dan pas neem je je besluit. Maar bij deze tender moet deze beslissing eerder genomen worden. Dit maakt het voor ontwikkelaars die hier zitten nu wel lastig. Hoe wordt daar vanuit het project naar gekeken? *Dit is een terechte vraag. We zullen kijken of het mogelijk is dat de welstandscommissie eerder in het proces een toets kan uitvoeren op het ontwerp dat je maakt. De definitieve grondovereenkomst en daarmee het recht om te kunnen realiseren zal pas worden afgesloten als aan de voorwaarden van ruimtelijke inpassing (omgevingsvergunning en dus ook toets welstandscommissie), technische voorwaarden RWS (omgevingsvergunning voor een beperkingengebiedactiviteit) en het lokaal eigendom is voldaan. Er zit in het proces dus ruimte om tussen voorovereenkomst en definitieve grondovereenkomst dergelijke stappen in te bouwen. Indien we kijken naar netwerkcongestie dan zit daar zit best wel heel veel vrijheid in. Er worden 2 onderstations gebouwd met behoorlijk veel (over)capaciteit. Zodra een onderstation gereed is en je vraagt een aansluiting dan krijg je deze ook. De netbeheerder heeft een wettelijke taak om een aansluiting te realiseren. De opdrachtnemer krijgt een offerte van de netbeheerder. Deze wordt ondertekend en dan is er een verplichting.*
9. Binnen 3-4 jaar kan er wel heel veel veranderen in de wereld en ook in een businesscase. Indien je begin 2026 je hebt gecommitteerd aan het bouwen en je hebt investeringsbesluiten genomen op basis van de waardes van toen, kan het wel ineens betekenen dat zodra het laatste onderstation klaar is, je kan gaan produceren. Er kan in die 4 jaar een hoop veranderen en daarmee je business case. Worden voor dit soort situaties ook clausules ingebouwd? *In de proceseisen zullen dit soort zaken ook meegewogen worden. Neem als voorbeeld enkele grote langdurige projecten van Rijkswaterstaat. Tijdens de energiecrisis is de staalprijs geëxplodeerd en daar is uiteindelijk ook een wederzijdse regeling voor gekomen. Voor wat betreft het zonnepark zal de opdrachtgever nog verder uitzoeken, wat hierin mogelijk is.*
10. Kan Rijkswaterstaat de businesscase delen zodat marktpartijen kunnen vaststellen of het een realistisch project is? *Zie bijlage 9: Uitgangspunten toets financiële haalbaarheid Drentse Zonneroute A37.*
11. Hoe zit het met de tussenruimte in die opstelling van de panelen en daarmee dus de bepaalde energiedichtheid per vierkante meter? *Onze aannames zijn gebaseerd op het ontwerp in het BKP. We weten hoeveel m²-paneel we hebben en hoeveel wattpiek een paneel heeft. Het is daarmee een vrij eenvoudige berekening. We hebben nog een marktconsultatie gedaan bij fabrikanten met kleurenpanelen. Het rapport daarvan is openbaar. We streven ernaar hierin zorgvuldig te zijn om ook de markt een zo goed mogelijk en realistisch beeld te geven. We zullen geen projecten in de markt zetten als we de denken dat niet het haalbaar is. De aanbesteding zal dan niet opgestart worden.*
12. Zit er een stimuleringsregeling in de businesscase tegen de marktprijs? *Nee, Rijkswaterstaat voert alleen het OER programma uit voor het ministerie van Klimaat en Groene Groei (KGG). De keuzes ten aanzien van de SDE liggen bij KGG.*
13. Zijn betrokken overheden voornemens om de stroom via bijvoorbeeld een PPA af te nemen? *Op dit moment zijn de gemeenten deze optie aan het onderzoeken. De inzet is inzetten om de haalbaarheid van het project te verbeteren. De uitkomst van dat onderzoek is voor de zomer bekend.*

Bijlage 5: Presentatie sheets Deelsessie 2; Combinatie met het onderhoudsdeel voor al het dagelijks onderhoud excl. de verhardingen A37 voor 30 jaar

Combinatie met beheer en onderhoud A37 voor 30 jaar

- Veiligheid → Technische randvoorwaarden Rijkswaterstaat
- Combineren beheer en onderhoud Drentse Zonneroute A37 en A37

Marktconsultatie Drentse Zonneroute A37- 13
maart 2025

Technische randvoorwaarden RWS

- Veilige manier inpassen zonnepanelen langs snelwegen
- Onderdeel grondovereenkomst RVB (naast vergunning beperkingengebiedactiviteit (voorheen Wbr))
 - Maar: bij aanbesteding mogelijk deels in contracteisen
- Eisen per projectfase: ontwerp, realisatie, exploitatie, ontmanteling + project specifieke onderwerpen
 - Kaders en richtlijnen RWS
 - Onderzoeken OER
 - RWS-werkwijze: processen en afspraken

Marktconsultatie Drentse Zonneroute A37- 13
maart 2025

Technische randvoorwaarden RWS

- Ontwerp van zonneparken; onder andere ROA, ROA VIB, Lichtreflectie
- Aanleg van zonneparken; onder andere bereikbaarheid, WIU
- Exploiteren en onderhoud; onder andere inspecties, calamiteiten
- Buiten bedrijf stellen en ontmantelen
- Locatie specifieke aspecten en eisen

Marktconsultatie Drentse Zonneroute A37- 13
maart 2025

Technische randvoorwaarden RWS

- onderzoeken
 - Elektrische veiligheid en EMC (TNO)
 - O.a. materiële vormgeving en voorkomen elektrische/magnetische beïnvloeding
 - Brandpreventie en –bestrijding (TNO)
 - O.a. eisen Brandweer Nederland
 - Beperken verkeershinder bij onderhoud (TNO)
 - Constructieve veiligheid (TNO)
 - O.a. belasting sneeuw, wind
 - Lichtreflectie (TNO)

Marktconsultatie Drentse Zonneroute A37- 13
maart 2025

Combineren beheer en onderhoud

- Waarom?
 - Ontwerp Drentse Zonneroute A37 over gehele A37
 - Veel raakvlakken
 - Noodzaak afspraken met onderhoudsaannemer, zowel RWS als exploitant (bijv. calamiteiten)
- Exclusief verharding

Marktconsultatie Drentse Zonneroute A37- 13
maart 2025

Vragen

- Hoe kijkt u aan tegen het in elkaar schuiven van deze contracten?
- Zijn er tips die u aan ons mee wilt geven in het kader van een dergelijke aanbesteding?
- Hoe kijkt u aan tegen de afstemming met overige stakeholders in het beheer en onderhoud?
- Welke kansen of risico's voorziet u in de looptijd van 30 jaar?
 - Op welke wijze zou hiermee in het beheer- en onderhoudscontract rekening kunnen worden gehouden?
- Hoe kijkt u aan tegen de mogelijkheden om een plus op biodiversiteit te realiseren binnen de beheereisen en kaders van RWS?
 - Op welke wijze zouden we daar in de aanbesteding rekening mee moeten houden?

Marktconsultatie Drentse Zonneroute A37- 13
maart 2025

Bijlage 6: vragen en antwoorden deelsessie 2

1^e ronde

1. Hoe vaak moet er gemaaid worden? Kan je er gemakkelijk bij?
Zoveel mogelijk via het onderliggend wegennet. Voor waar dit niet kan (bijv. de middenberm), geldt dat de percelen vanaf de hoofdrijbaan benaderd moeten worden door middel van een verkeersmaatregel als een rijdende afzetting. Dit moet in het plan opgenomen worden. Om de zoveel kilometer zijn er doorsteken voor onderhoud.
2. Is er ruimte om plots i.v.m. technisch mankement/ calamiteiten een weg af te sluiten
Voor het plannen en melden van wegwerkzaamheden gebruiken Rijkswaterstaat en opdrachtnemers het Systeem Planning en Informatie Nederland (SPIN). Een aanvraag duurt ongeveer 6 weken. Voor regulier onderhoud worden heldere afspraken gemaakt in het contract; Dit betekent met elkaar afstemmen.
3. Is er een procedure voor noodgevallen? Na een ongeluk en beschadiging van de geleiderail?
Een beschadiging aan een geleiderail is een calamiteit/noodgeval en moet binnen 24 uur opgelost kunnen worden.
4. Wordt schade aan omvormers ook gezien als calamiteit?
Dat is onduidelijk. In deze situaties zal er overleg plaats moeten vinden tussen exploitant en RWS.
5. Is er genoeg ruimte voor de opbouw van het zonnepark? Bijv. het plaatsen van een transformatorhuisjes? Kan er een kraanopstelling komen? Kan er een vrachtwagen komen en draaien?
*De middenberm kan volledig gebruikt worden; het onderhoudspad is 3 meter breed. Eventueel kan er een rijstrook van de A37 afgezet worden. 's Nachts bouwen is mogelijk en is voor de A37 geen verplichting.
Op 20 km middenberm zijn er geen obstakels. Exploitant heeft de vrijheid om het zo efficiënt mogelijk in te richten tijdens de bouw; bijv. gefaseerd bouwen i.v.m. bereikbaarheid
Daarom staat er ook al een geleiderail. Daarbinnen mag er zonder wegafzetting gebouwd worden. Meer ruimte om zo gemakkelijk mogelijk te bouwen.
Om de zoveel km zijn er doorsteken. Indien er kabels onder de weg gelegd moeten worden zal dit in overleg met RWS moeten gebeuren.*
6. Hoe zit het met het plaatsen van de transformatorhuisjes?
Deze kunnen eventueel vanaf de viaducten naar beneden gelaten worden. Als het viaduct sterk genoeg is. Toegang tot de middenbermen is eventueel ook mogelijk vanaf de viaducten; met bijv. een ladder naar beneden.
7. Moet er altijd vegetatie zijn op het onderhoudspad?
Ja, er moet altijd een vorm van vegetatie zijn. Geen asfalt, half-verharding is mogelijk. Er moet groen tussen zitten.
8. In verband met calamiteiten en je moet achter geleiderail zijn, hoe zit het dan met de elektriciteit?
Een verwijzing naar de Technische Randvoorwaarden RWS. Het park moet afgeschakeld kunnen worden tot een bepaald veilig spanningsniveau. Dat is één van de eisen.
9. Zijn er verzekeraars betrokken geweest bij de onderzoeken?
Nee, bij deze onderzoeken niet.
10. Wordt schade aan de panelen vergoed?
In geval van schade door een ongeval is het aannemelijk dat de verzekeraar dit vergoed.
11. Mogen er hoge camera's geplaatst worden als de verzekeraar dit wenst voor vergoeding van bijvoorbeeld schade door diefstal? In het plan staat "geen hoogbouw". In het plan stond een rood kruis bij hoge camera's

Niet bekend dat dit in het plan staat; dit zal nagekeken worden. Volgens RWS is het plaatsen van hoge camera's toegestaan. RWS heeft zelf ook hoge camera's staan.

12. Ontwikkelaars hebben over het algemeen geen verstand van beheer en onderhoud. Er moet een onderaannemer hiervoor geregeld worden. Moet de exploitant het groenonderhoud betalen?

Het onderhoud van groen wordt betaald door Rijkswaterstaat

13. Hoe is het contact met KGG over de SDE?

Er is veel contact met KGG; de gesprekken lopen.

2^e ronde

1. Hoe wordt er omgegaan met de elektrische veiligheid i.g.v. een ongeval? Indien er bijvoorbeeld tegen de zonnepanelen wordt aangereden?

Er moet zo snel mogelijk op afstand afgeschakeld kunnen worden. Hierbij wordt verwezen naar het onderzoek dat door TNO is gedaan en naar de Technische Randvoorwaarden. Er kan afgeschakeld worden naar een veilig werkbaar niveau. Dit wordt gezien als een calamiteit. Normaal gesproken duur de aanvraag voor een wegafsluiting 6 weken. Dit is anders in geval van een calamiteit.

2. Hoe gaan we om met de situatie als de panelen plots uitvallen?

Dit wordt niet gezien als een calamiteit. Er zal een tussenoplossing gevonden moeten worden samen met RWS om zo snel mogelijk bij de panelen te kunnen komen.

3. Wanneer is er sprake van een calamiteit?

Er zijn verschillende interpretaties van wat er onder een calamiteit valt. Wat voor een exploitant een calamiteit betekent, kan voor RWS geen calamiteit zijn. Er moet dan naar een tussenoplossing gezocht worden voor herstel. RWS wil zo min mogelijk wegafsluitingen. Vanaf viaducten kan er eventueel naar beneden gegaan worden. Voor een heel groot deel kan er gebruik gemaakt worden van de middenberm. Bij knooppunten zijn er genoeg mogelijkheden vanaf gemeentewegen.

4. Vraag vanuit RVB: Hoe wordt er gekeken naar het verhaal met betrekking tot calamiteiten en bereikbaarheid in relatie tot meegaan in tenderprocedure en opstellen business case?

Vanuit zaal: Is er een protocol te bedenken met een prioriteitenschaal? Wanneer is het een klein herstel en kan wachten tot aan direct actie? Omvormer – paneel – transformatorhuisje etc.

5. Hoe vaak gebeurt er iets met de zonnepanelen? Haalbaarheid?

Voor bereikbaarheid zijn er voldoende mogelijkheden om er te komen zonder de weg te hoeven afsluiten; bijv. vanaf viaducten, gemeentewegen. Wel kenbaar maken aan RWS dat de gronden betreden gaan worden.

6. Is er ook een windbelasting-eis met betrekking tot vrachtwagens? Is daar ook onderzoek naar gedaan? De zonnepanelen liggen toch vrij dicht langs de snelwegen.

Dat moet nagevraagd worden; mogelijk alleen onderzoek gedaan naar invloed van wind met betrekking tot het weer.

7. Is er onderzoek gedaan naar de lichtreflectie i.c.m. esthetiek

Er zijn 'bijna 50.000 situaties doorgerekend met betrekking tot lichtreflectie. Deze resultaten zijn in de vorm van handzame vuistregels opgesteld waarmee een inschatting gemaakt kan worden van de hoeveelheid hinder voor vergelijkbare situaties. Ook is het mogelijk met deze vuistregels maatregelen te definiëren om de hinder terug te brengen. Aan de hand daarvan kan de ontwikkelaar zelf de berekeningen maken om tot een acceptabel niveau te komen. Een groot deel van de scenario's geeft aan dat er geen lichtreflectie optreedt. Veiligheid gaat boven alles.

8. Staan alle onderzoeken op de site?

Onderzoeken staan allemaal op de site. Het onderzoek met betrekking tot lichtreflectie moet nog uitgediept worden.

9. Wat is de toegevoegde waarde om beheer en onderhoud van alles achter de geleiderail in 1 hand te houden? Een ontwikkelaar heeft verstand van zonnepanelen, maar niet van geleiderails, lantaarnpalen, groen.

Eén aanspreekpunt voor RWS. Omdat het zonnepark over de gehele A37 ontworpen is, zou je anders overal raakvlakken hebben met verschillende contracten.

Reactie uit de zaal: Begrijpelijk 1 aanspreekpunt, maar vraagt toch veel juridische kennis. Plan zit behoorlijk dichtgetimmerd. Veeleisend voor inschrijving. Overweging om een splitsing te maken tussen beheer en onderhoud?

10. Een contract voor 30 jaar?

Ja

11. Staat er iets in de Technische Randvoorwaarden dat maaien met robotmaaiers de verkeersveiligheid beïnvloeden? Zorgen voor afleiding?

Het moet wel duidelijk zijn dat robotmaaiers veilig gebruikt kunnen worden en niet zomaar de weg op kunnen gaan. Er is een maaibeleid bij RWS; bepaalde perioden mag er niet gemaaid worden. Hier moet rekening mee gehouden worden. Hoe dat zit met maaien onder de zonnepanelen is niet bekend.

12. In het plan wordt gesproken over biodiversiteit. Hoe moet ik dat zien?

Er is zo'n 35 hectare aan grond waar bomen en bosschages op staan. De wetgeving is dat deze herplant moeten worden. Het is het idee dat dit een onderdeel van de aanbesteding moet zijn. Projectteam onderzoekt mogelijke herplantlocaties. RWS koopt zelf geen grond voor herplant. Dat zal mogelijk door de exploitant moeten worden aangekocht.

Vraag van RWS aan markt: Hoe kijkt de markt tegen de herplanting aan?

Dat is best wel een uitdaging! Waar je wat weghaalt, kan je weer gebruiken voor zon.

13. Is er ruimte om zonnepanelen wat hoger te leggen en daaronder het een en ander te zaaien.

Nee, daar is geen ruimte voor.

14. Is er gekeken naar schaduwwerking voor beplanting of alleen naar schaduwwerking op de strook waar zonnepanelen komen?

Het merendeel van het zonnepark zal geen last hebben van schaduw. Waar geen zon komt, niet kappen. En daar hoeven ook geen dummy's geplaatst te worden.

15. Hoe zit het met het 30-jarig contract? Daarna opruimen? Er is dan ook nog stroom nodig. Komt er een heroverweging of verlengingsoptie?

30 jaar is wel heel ver weg. De vraag kan dan spelen of er wegverbreding of verbetering zal moeten plaatsvinden. Dat zal dan voorrang hebben bij een evaluatie. Er zal niet langer dan 30 jaar worden afgesloten. Dat heeft te maken met het medegebruik op Rijksgronden. Er zal dan gekeken moeten worden of repowering mogelijk is. De 1^e prioriteit van RWS is wegen.

16. Het zou zo kunnen zijn de RWS over 30 jaar het gehele projectgebied zelf gaat aankopen? Jammer om alles te verwijderen.

Dat is puur speculatief. Dan zou het opwekken van stroom ook in het takenpakket van Rijkswaterstaat moeten vallen. Ook het verwijderen zal meegenomen moeten worden in de business case.

17. Het zou gezond zijn om na 28 jaar alvast gesprekken te gaan voeren.

Dit soort gesprekken over repowering gaan nu ook al bij wind-projecten. Wat zijn de mogelijkheden. We hebben wel te maken met een publiek openbaar speelveld.

18. Waarom is er geen ruimte voor oost-west richting opgenomen in het plan?

Dit zijn opmerkingen waarom deze consultatie wordt georganiseerd. Het ontwerp is inderdaad geheel zuidelijk gesitueerd. Het ontwerp volgt de ligging van de weg.

19. Is er ook naar energieopslag gekeken?

Nee, niet specifiek vanuit OER

Bijlage 7: Presentatie sheets Deelsessie 3; Koepel A37 Lokaal eigendom en participatie

Lokaal eigendom en participatie

deelsessie 3

Onderwerpen

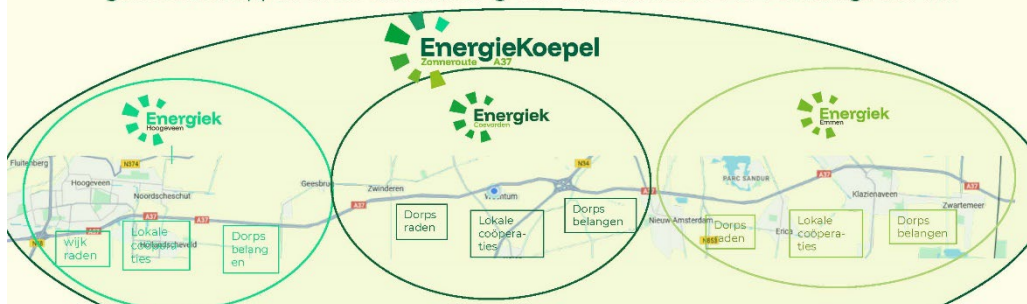
- Wie zijn wij?
- Ons doel
- Onze rol in de tender
- Vragen aan de markt
- Afsluiting

Wie zijn wij?

- De Energie Koepel Zonneroute A37 is een samenwerkingsverband van lokale energiecoöperaties en initiatieven langs de A37.
- We behartigen de belangen van lokale energiecoöperaties en gemeenschappen in de ontwikkeling van de Drentse Zonneroute langs de A37.

Wie zijn wij?

- De Energie Koepel Zonneroute A37 is een samenwerkingsverband van lokale energiecoöperaties en initiatieven langs de A37.
- We behartigen de belangen van lokale energiecoöperaties en gemeenschappen in de ontwikkeling van de Drentse Zonneroute langs de A37.
- Transparantie, lokaal eigendom en samenwerking staan centraal in onze werkwijze.

Ons doel

- **Streven naar een duurzaam en eerlijk energieproject met lokaal eigendom als uitgangspunt.**
- **Lokaal eigendom versterkt de regio en zorgt ervoor dat de financiële voordelen binnen de gemeenschap blijven.**
- **Het beleidskader Zonneroute A37 vormt de basis, waarin staat dat lokaal eigendom aangeboden wordt, met een ondergrens van 20% en een ambitie van 50%.**

Onze rol in de tender

- De tenderprocedure wordt uitgevoerd door het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) en Rijkswaterstaat (RWS).
- De Koepel is geen beslisser binnen de tender, maar adviseert en begeleidt het proces rondom lokaal eigendom.
- Na gunning voeren we het gesprek met de tenderwinnaar om lokaal eigendom concreet te maken en optimaal vorm te geven.

Vragen aan de markt

- Vijf kernvragen rondom de tenderprocedure en lokaal eigendom.
- Deze vragen helpen ons inzicht te krijgen in de rol die we kunnen spelen en hoe we het belang van lokaal eigendom kunnen waarborgen.

Vraag 1

- Welke partijen in de markt gaan lokaal eigendom écht als kans zien, en welke partijen zullen het vooral als verplichting ervaren? Hoe kan dat verschil worden overbrugd?

Vraag 2

- Welke voorwaarden zouden nodig zijn om 50% lokaal eigendom vóór financiële close haalbaar te maken?

Vraag 3

- Welke randvoorwaarden zou de markt zelf in een tender zetten om lokaal eigendom realistisch te maken? En verschillen die van wat de overheid nu vraagt?

Vraag 4

- Kunt u voorbeelden noemen waarin lokaal eigendom heeft geleid tot een succesvol en winstgevend project?

Vraag 5

- Welke concessies of creatieve oplossingen zou de markt zélf voorstellen om lokaal eigendom financieel haalbaar en aantrekkelijk te maken?

Mentimeter vragen

- Wat is volgens u de grootste uitdaging bij de samenwerking tussen marktpartijen en de Koepel?
 - Wordcloud
- Welke rol ziet u voor de Koepel in het realiseren van lokaal eigendom?
 - Multiple choice

Menti.com

code 6411 1653

Afsluiting

- De vragen en antwoorden hebben ons waardevolle inzichten opgeleverd over lokaal eigendom en de rol van marktpartijen.
- We zetten in op een sterke samenwerking tussen markt, overheid en de lokale gemeenschap.
- De volgende stap is om concreet te werken aan haalbare oplossingen voor lokaal eigendom.

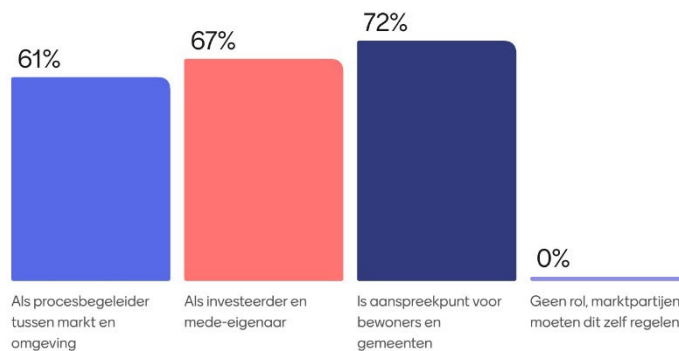

Bijlage 8: Resultaten Mentimeter Deelsessie 3; de Koepel

Als investeerder en mede-eigenaar

Welke rol ziet u voor de Koepel in het realiseren van lokaal eigendom?

Bijlage 9: Uitgangspunten toets financiële haalbaarheid Drentse Zonneroute A37

Context financiële haalbaarheid OER

Binnen het programma Opwek Energie op Rijksvastgoed (OER) worden gronduitgiftes voorbereid om gronden in eigendom van het Rijk beschikbaar te stellen voor de opwek van duurzame energie. Een van de uitvoeringsrisico's van het programma is dat randvoorwaarden in een project dusdanig kostenverhogend werken dat bij inschrijving geen partij interesse heeft. Om dit risico te beheersen wordt gedurende de looptijd van het OER-project een aantal keer een indicatie van de financiële haalbaarheid doorgerekend.

In het model moet voor een aantal variabelen een uitgangspunt worden gekozen. De onderbouwing van de uitgangspunten is zoveel mogelijk gebaseerd op openbare bronnen, ervaringen in het programma OER en waar nodig op expert judgement voortkomend uit analyses en ervaring.

Disclaimer bij interpretatie van (de uitkomsten van) het model

De rekenmodellen bieden een inschatting van de financiële haalbaarheid van OER-projecten. Het model is bedoeld als een indicatie en houdt nog geen rekening met aanvullende kosten die nodig kunnen zijn om de locaties geschikt te maken voor de aanleg van een zonnepark. Voorbeelden van dergelijke kosten zijn:

- de aanleg van toegangswegen
- grondverzet
- verkeersmaatregelen
- gestuurde boringen voor de aanleg van kabels

Deze factoren hebben wel een aanzienlijke invloed op de kosten en daarmee de haalbaarheid van het project. Het onderzoeken van locatiespecifieke kosten is noodzakelijk om de financiële haalbaarheid in beeld te brengen. Deze disclaimer dient in acht te worden genomen.

Uitgangspunten Drentse Zonneroute A37

Technische parameters (productiemodel)	
Variabele	Uitgangspunt
Type panelen	Afwijkende panelen (op basis van marktconsultatie): Afmetingen: 2,09 x 1,13 m Vermogen: 450 Wp Prijs per Wp: € 0,2710
<u>Bedekkingsgraad</u>	90% <i>Bepaald na omrekenen aantallen panelen o.b.v. ontwerp Studio Marco Vermeulen, 420.434. 90% leidt tot 420.297 in modellen.</i>
Oriëntatie	Zuid (= gemiddeld genomen)
Hellingshoek	10 graden
<u>Technische aannames</u>	Degradatiefactor zonnepanelen: 0,35% Afschrijvingsperiode omvormers: 10 jaar Afschrijvingsperiode PV-systeem: 15 jaar Jaarlijkse reductie kosten omvormers: 2%
<u>Clusters</u>	Twee clusters, verzamelpunten zo dicht mogelijk bij station Riegmeer (in perceel afrit Hoogeveen-Oost) en station Veenoord Boerdijk (in perceel afrit Veenoord) Riegmeer: alle percelen binnen gem. Hoogeveen Veenoord Boerdijk: alle percelen binnen gem. Coevorden en gem. Emmen Kosten geschat o.b.v. kabellengtes en -diktes
<u>Exploitatieduur</u>	30 jaar
Duur voorbereidingsfase	12 maanden
Duur constructiefase	12 maanden
Duur ontmantelingsfase	4 maanden
Aftopping aansluiting	Nee
Grondvergoeding	€ 3,30 per MWh <i>Precieze grondvergoeding wordt door taxateur bepaald, projectspecifiek (marktconform)</i>

Financiële parameters (financieel model)	
Variabele	Omschrijving en Uitgangspunt
Elektriciteitsprijs	90,7 €/MWh
Profiel en onbalansfactor marktprijs zonne-energie	0,79 conform KEV2023
Wel/geen SDE++	Geen
<u>Afdracht Omgevingsfonds</u>	Geen afdracht aan omgevingsfonds
<u>Indexering</u>	Ontwikkelkosten en constructiekosten 0%

	Operationele kosten, Elektriciteitsprijs, en ontmanteling 1,5%
Prijsontwikkeling omvormers	2% kostendaling per jaar
Financieringsmix	0,5% aandelenkapitaal 14,50% aandeelhouderslening 85% vreemd vermogen
Vereiste IRR voor een haalbaar project	10%
Vereiste DSCR voor een haalbaar project	1,15
Procentuele inbreng omgeving	50%
Rentetarief aandeelhouderslening	6%
Basisrente Vreemd vermogen	3,1%
Duur aflossingsperiode vreemd vermogen	15 jaar (annuïtair)

Disclaimer: Aan dit document kunnen geen rechten worden ontleend.

Bijlage 10: Vraag en antwoord schriftelijke vragen deelnemers

	vraag	antwoord
Tender		
1	Wordt de gehele zonneroute als één kavel als tender aangeboden? Of kunnen meerdere partijen kans maken op een kavel als onderdeel van de zonneroute. Zo ja, hoe ziet de samenwerking er dan uit en borg je uniformiteit?	Ja, de gehele zonneroute wordt als één tender aangeboden via een aanbesteding. Naast de zonneroute zal ook het beheer en onderhoud (excl. Het asfaltdeel) langs het gehele tracé van de zonneroute (Hoogeveen tot Duitse grens) meegegeven worden als opdracht
2	Blijft de Rijkswaterstaat (RWS) garant voor het behoud van subsidies, gezien het feit dat het rijk hoogstwaarschijnlijk geen SDE-subsidie uitkeert in 2026?	RWS gaan niet over de subsidies. Deze verantwoordelijkheid ligt bij het ministerie van Klimaat en Groene Groei (KGG). Het is overigens nog niet bekend of de SDE voor 2026 wel of niet doorgaat.
3	Wat is de status van de intentie die uitvragende partijen hebben gesloten m.b.t. stroomafname (PPA)?	Op dit moment is dat nog niet bekend
4	Zijn er subsidies vanuit Het Rijk of de provincie beschikbaar voor dit project?	Voor dit soort projecten kan SDE subsidie worden aangevraagd. In de aanbesteding zal echter ook worden gekeken naar de laagste SDE -inschrijving. Een compleet overzicht van provinciale subsidies zijn hier te vinden: https://www.provincie.drenthe.nl/loket/subsidieloket/alle-subsidies-rij/
5	Het zou erg helpen als er een specifieke SDE++ categorie komt voor OER-projecten;	Er is op dit moment geen aparte SDE++ categorie voor OER. Wel is er vanuit het OER-programma op basis van vergelijkbare signalen uit de markt op aangedrongen om deze optie nader te onderzoeken.
Ruimtelijke inpassing: PIP en BKP		
6	Is het mogelijk om binnen de PIP een energieopslagsysteem en/of laadinfra toe te voegen?	Het staat in het PIP niet expliciet benoemd. We zullen nader onderzoeken of hiervoor in het PIP ruimte zit.
7	Zijn er specifieke eisen met betrekking tot het kleuringproces van de zonnepanelen?	Er wordt geen kleuringstechniek voorgeschreven. Van belang is dat de voorgeschreven kleuren gerealiseerd worden.

8	Mag er gebruik worden gemaakt van andere afmetingen zonnepanelen dan benoemd, 1 meter breed en 2 meter lang. Dit is een unieke maat.	We zullen nader onderzoeken welke ruimte het PIP hierin geeft
9	Op de projectpagina wordt uitgegaan van een opgesteld vermogen van 170 Megawatt. Hoe is met deze berekening omgegaan met het lagere rendement van gekleurde panelen?	Zowel het lagere rendement als de hogere kosten zijn in de toets op de financiële haalbaarheid meegenomen, gebaseerd op de input van marktpartijen vanuit de schriftelijke marktconsultatie van maart 2023.
10	In het EpvE staan zonnepanelen ingetekend direct onder een TenneT HS kabel. Dit is niet mogelijk en dit wijkt af van de intekening. Hoe wordt omgegaan met deze wijziging?	De eisen die TenneT stelt aan zonnepanelen rond hoogspanning worden meegegeven via de tender, onder andere eisen aan het type zonnepanelen dat wel onder hoogspanning is toegestaan.
11	Als omwonenden tijdens de ontwikkeling van het zonnepark veel feedback geven en veranderingen willen, hoe ver kunnen de plannen dan nog aangepast worden?	Er zijn op specifieke punten langs het tracé al gesprekken gevoerd met omwonenden. Daar waar relevant zal in de tender worden aangegeven welke wensen er lokaal zijn in aanvulling en uitwerking van de bestaande ruimtelijke plannen (PIP). Het PIP geldt als ruimtelijk kader en is leidend. Het PIP is tot stand gekomen volgens de vereiste ruimtelijke planprocedures en in dat kader hebben omwonenden de mogelijkheid gehad om hun zienswijzen en bezwaren mee te geven. Het PIP is vastgesteld en daarmee ook de wijze waarop met de zienswijzen en bezwaren is omgegaan. Het beleidskader participatie Drentse Zonneroute A37 van de drie gemeenten geeft daarnaast nog voorschriften voor procesparticipatie mee.
12	Het zou erg helpen als er specifieke (wellicht regionale) potjes aangeschreven zouden kunnen worden voor de herplantingsplicht van 30/40ha (zie eerder beschreven) EN om aan de “dure” eis op pagina 21 van BKP te voldoen: “hekwerk rond zonnepanelen moet vermeden worden, een betere keuze is het aanbrengen van een watergang ter beveiliging tegen onbevoegden”.	Alle kosten ten behoeve van het project, de wettelijke compensatieplicht en richtlijnen die volgen uit de Flora en Faunawet, en de beveiliging van het park zijn voor rekening van de exploitant. Daar waar er buiten de wettelijke verplichtingen en compensatie opgave vanuit het project een significante plus geleverd wordt aan de biodiversiteit dan kan er in overleg bekeken worden of hier financiële middelen beschikbaar zijn.
Ruimtelijke inpassing: Ecologie		

14	Wat zijn de regels indien er plaagsoorten zich voordoen in het zonnepark, en wat kan er gedaan worden om dit te bestrijden? Is spuiten in uiterst noodzakelijk geval mogelijk?	De eisen uit de vigerende versie van het Kader Beheer Groenvoorzieningen dienen te worden gevolgd. Hierin staat onder andere hoe met invasieve exoten moet worden omgegaan. Gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen is niet toegestaan.
15	Wie is er verantwoordelijk voor het verwijderen van bosschages in de knooppunten?	De exploitant wordt verantwoordelijk voor het verwijderen en compenseren van bomen en bosschages.
16	Op het knooppunt Holsloot staan relatief veel bomen en deze komen niet terug in het EpvE. Wat wordt er vanuit de ontwikkelaar verwacht rondom deze bomen?	EVPE is een niet bindend document. Het PIP en BKP zijn hiervoor planologisch kaderstellend. Bomen verdwijnen en er is een herplantingsplicht. Vanuit het project worden voorwaarden voor bomencompensatie aan de ontwikkelaar meegegeven.
17	Lage panelen bevorderen de biodiversiteit niet. Is er in de afweging voor lage panelen voldoende rekening gehouden met biodiversiteit? Daarbij bestaat de 25% natuur eis van RVO voor de natuur inclusieve categorie van de SDE.	De voorschriften voor de hoogte van de panelen in het PIP zijn opgenomen vanuit landschappelijk oogpunt. In het PIP zijn ook voorwaarden opgenomen met betrekking tot de biodiversiteit.
Beheer en onderhoud		
19	Zonnepanelen in bochten lijkt mooi op papier maar is technisch nog een hele uitdaging. Waar komen de onderhoudspaden in die cirkels?	Dat is naar eigen inzicht, zolang het maar in lijn is met het BKP en moet worden afgestemd met Welstandcommissie.
20	Worden er langs de snelwegen nog speciale onderhoudspaden aangelegd/plekken voor calamiteitsituaties?	Aan de achterzijde van de panelen is ruimte voor een onderhoudspad, die ofwel vanaf het onderliggend wegennet te benaderen is, ofwel via een doorsteekconstructie vanaf de A37. Het ontwerp van het zonnepark dient daarnaast te voldoen aan de kaders en richtlijnen van Rijkswaterstaat (onder andere over de inrichting van bermen). Zie hiervoor ook de technische randvoorwaarden in de tender.
Netaansluiting		
21	Kunt u meer duidelijkheid geven over de netaansluiting als onderdeel van de aanbesteding?	Het is aan de exploitant zelf om deze netaansluiting te regelen. Zoals in de marktconsultatie is aangegeven is er afdoende capaciteit beschikbaar na realisatie van de onderstations Veenoord en Riegmeer. In het marktconsultatiedocument is een indicatie gegeven van het moment van realisatie.

22	Welke actieve rol speelt RENDO bij het aansluiten van het zonnepark op het net, en wat wordt bedoeld met deze actieve rol?	REND0 neemt actief deel in het overleg met de samenwerkende partijen voor de zonneroute A37 en brengt expertise in op gebied van regulering en techniek. Door deelname blijft RENDO op de hoogte over de voortgang van het project en neemt dit mee in haar planning voor de realisatie van het onderstation RIEGMEER en te verwachten aanvraag voor de netaansluiting door exploitant.
23	Wat wordt er bedoeld met de actieve bijdrage van Enexis aan het project, en wat houdt dit precies in?	ENEXIS neemt actief deel in het overleg met de samenwerkende partijen voor de zonneroute A37 en brengt expertise in op gebied van regulering en techniek. Door deelname blijft ENEXIS op de hoogte over de voortgang van het project en neemt dit mee in haar planning voor de realisatie van het onderstation VEENOORD/BOERDIJK en te verwachten aanvraag voor de netaansluiting door exploitant.
24	Hoe worden de aansluitingen op het net gerealiseerd gedurende de lengte van het project, en waar vinden deze aansluitingen plaats?	De aansluiting van de zonneroute zal worden gerealiseerd middels drie inkoopstations, aangesloten op onderstations RIEGMEER en VEENOORD/BOERDIJK. Locaties van de inkoopstation worden in overleg met de exploitant na aanvraag voor een aansluiting bepaald.
25	Is er al meer bekend over het kostenplaatje van de netaansluiting?	Nee. Exploitant krijgt bij aanvraag voor een aansluiting een voorcalculatorische aanbieding in overeenstemming met de geldende regulatorische wet- en regelgeving voor netbeheerders.
26	Kunt u meer duidelijkheid geven over de netaansluiting als onderdeel van de aanbesteding?	Zie antwoord bij 18.
27	Is het verplicht het project aan te sluiten op de 2 nieuwe stations van Enexis en RENDO, of kan er ook gekozen worden het project op een andere manier aan te sluiten?	Nee het is ook mogelijk om het project naar eigen inzicht op een andere wijze aan te sluiten, dan wel via een directe lijn naar afnemers. Overigens geldt voor dat laatste dat daarvoor toestemming moet worden gegeven door Netbeheerder/ACM???
28	Is er, met betrekking tot de locaties van trafostations en bijhorende eisen, afstemming geweest met de netbeheerder?	Ja, de netbeheerder neemt deel aan het projectteam en is ook 1 van de samenwerkingspartners in dit project
29	Op welke manier wordt de ruimte op de onderstations Riegmeer en Veenoord geborgd voor deze tender?	Door de realisatie qua planning af te stemmen op de realisatie van het zonnepark en doordat de capaciteitsuitbreiding ruimschoots de behoefte vanuit het zonnepark overschrijdt.

30	We zien graag optimale samenwerking tussen de netbeheerders, gekeken naar dit project met meerdere aansluitingen. Idealiter éénzelfde template voor de contracten, met eenzelfde set aan afspraken. Dat maakt het in de exploitatiefase veel makkelijker, i.p.v. verschillende afspraken per netbeheerder. Idealiter zien we ook voor het volledige project (dus alle drie de aansluitingen) één contactpersoon.	REND0 en ENEXIS zullen betrokken blijven bij de realisatie van het project in de huidige samenwerkingsvorm. Door de samenwerking zijn de eisen van ENEXIS en REND0 zoveel mogelijk afgestemd en verwerkt in de KES. Verschillen in eisen zijn niet uitgesloten, omdat deze afhankelijk zijn van intern beleid. Netbeheerder hebben hun eigen verantwoordelijk voor de realisatie van de gevraagde netaansluiting en kunnen niet gecombineerd worden in één contactpersoon.
Energie Coöperatie (EC)		
31	Legt de EC ook ontwikkelgeld in?	Ja. De EC stapt in na de selectie van de tenderwinnaar. Op dat moment worden afspraken gemaakt over de financiële bijdrage van de EC aan de ontwikkelkosten. Dit betekent dat pas na de gunning wordt bepaald of en hoeveel ontwikkelgeld de EC bijdraagt, en onder welke voorwaarden. De exacte invulling hiervan hangt af van de afspraken met de winnende partij en de mogelijkheden binnen de financiële kaders van de EC.
32	Hoe wordt de waarde ontwikkeling verrekend aangezien de EC instapt nadat de selectie heeft plaatsgevonden?	De waardeontwikkeling wordt onderdeel van de afspraken die na de tender worden gemaakt. Dit betekent dat er heldere afspraken moeten komen over: • De instapmomenten van de EC en hoe de eerder gemaakte kosten door de marktpartij worden verrekend. • De manier waarop de waardeontwikkeling wordt berekend, zodat er een eerlijke verdeling plaatsvindt. • De risicoverdeling, zodat beide partijen weten waar ze financieel aan toe zijn. • De bijdrage van de Koepel, aangezien de Koepel ook kosten maakt en waarde toevoegt door het organiseren van lokaal eigendom, het versterken van draagvlak en het structureren van de samenwerking tussen partijen.
Veiligheid en beveiliging		

33	Hoe wordt naar de bouw gekeken qua veiligheid langs de snelwegen. Moet een deel van de snelweg afgesloten worden tijdens de bouw? Of wordt er verwacht dat er 's nachts gewerkt wordt?	In 2025-2026 wordt geleiderail gerealiseerd, waar tijdens de bouw van het zonnepark achter gewerkt kan worden. Op een groot aantal plekken zullen wel verkeersmaatregelen getroffen moeten worden om in het zonnepark te komen, als dat niet via het onderliggend wegennet mogelijk is. Hiervoor gelden de vigerende kaders en richtlijnen van Rijkswaterstaat, waaronder de Werkbare Uren (WBU), waarin Werkvensters zijn opgenomen. Zie hiervoor ook de technische randvoorwaarden in de tender.
34	Wie is verantwoordelijk voor het aanleggen van de watergangen als beveiligingsmaatregel ipv hekwerk?	De exploitant wordt verantwoordelijk voor de beveiligingsmaatregelen.
35	Mogen er laserpalen worden geplaatst op de hoeken van het park voor beveiliging, ook als er geen hoge camera's gebruikt worden?	Dit moet nader worden uitgezocht.
36	Ter bevestiging: voor nu lijken er nog geen vereisten te zijn aan camerabewaking?	Klopt.